
Understanding Society

**De juridische afwikkeling van de dekolonisatieoorlog
in Nederlands-Indië 1945-1949**

Anastasia Sojo

Studentnummer: U1264475
Opleiding: Rechtsgeleerdheid
Accent: Rechtsgeschiedenis
Scriptiebegeleider: mr. dr. E.J.M.F.C Broers

Wie de ogen sluit voor het verleden, is blind voor de toekomst

- Richard von Weizsäcker, Duits Bondspresident van 1984 tot 1994 -

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie *‘De juridische afwikkeling van de dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië 1945-1949’*. Het onderzoek gaat over de misdragingen van de Nederlandse militairen ten tijde van het dekolonisatieproces in Nederlands-Indië die jarenlang door de Nederlandse overheid zijn wegstopt, verzwegen en bewust achtergehouden. Deze scriptie is geschreven in het kader van mijn afstuderen aan de opleiding Rechtsgeleerdheid aan Tilburg University. Het afronden van deze master betekent echter nog niet het einde van het studeren aan deze universiteit voor mij. Hiernaast ben ik ook de master International Law and Governance met de track Human Rights aan het afronden. Mensenrechten(schendingen) hebben mij van jongs af aan al gefascineerd en daarom wilde ik ook binnen de master Rechtsgeleerdheid mijn scriptie schrijven over een onderwerp dat daarbij past. Mijn interesse voor het gewelddadige dekolonisatieproces en alle mensenrechtenschendingen die daarbij kwamen kijken, werd gewekt toen ik op de middelbare school een project had over Nederlands-Indië waarin we toewerkten naar een ‘Moot Court’. Nederland werd in dit proces aangeklaagd door de Republiek Indonesië voor het onrechtmatige handelen van de Nederlandse overheid c.q. militairen. Als advocaat van Nederland merkte ik al snel dat er veel nog onbekend, dan wel onduidelijk was over deze zwarte bladzijdes van de Nederlandse geschiedenis. In dit onderzoek heb ik geprobeerd de complexe en pijnlijke geschiedenis in beeld te brengen, waarna ik heb geanalyseerd hoe Nederlandse Staat anno 2019 nog steeds bezig is haar fouten van toen te herstellen.

Via deze weg wil ik graag dr. mr. Erik-Jan Broers bedanken voor zijn begeleiding, feedback en de prettige samenwerking. Ook wil ik graag mijn oud-geschiedenis leraar Willy van den Berg bedanken voor zijn enthousiasme over dit onderwerp, zijn oneindige kennis en het meedenken.

Ik wens u veel leesplezier.

Anastasia Sojo

Tilburg, 20 mei 2019

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Lijst van afkortingen.....	6
Hoofdstuk 1: Inleiding.....	7
1.1 Probleemanalyse.....	7
1.2 Onderzoeksdoel.....	9
1.3 De probleemstelling en deelvragen.....	9
1.4 Theoretisch en wetenschappelijk kader en methodologie.....	10
1.5 Maatschappelijke relevantie.....	10
1.6 Wetenschappelijke relevantie.....	11
Hoofdstuk 2: Nederlands-Indië.....	12
2.1 Nederlands-Indië als kolonie.....	12
2.2 Dekolonisatieoorlog.....	13
2.3 Politionele acties.....	14
2.3.1 Operatie Product.....	15
2.3.2 Operatie Kraai.....	15
2.4 Geweldsexcessen.....	16
2.4.1 Bloedbad Rawagedeh.....	17
2.4.2 Zuiveringsactie in Zuid-Celebes.....	17
2.4.3 Executies Peniwen.....	18
Hoofdstuk 3: Onderzoek naar en vervolging van het geweld	19
3.1 Onderzoeken naar geweld tot 1949.....	19
3.1.1 Bloedbad Rawagedeh.....	19

3.1.2 Zuiveringsactie in Zuid-Celebes.....	19
3.1.3 Executies Peniwen.....	20
3.2 Onderzoek naar geweld na 1949.....	21
3.3 Strafrechtelijke vervolging.....	24
3.4 Haagse onmacht.....	26
3.5 Politieke houding inzake Indonesië na de Indonesische onafhankelijkheid.....	28
Hoofdstuk 4: Rechtszaken.....	33
4.1 De zaak Nasoetion 1953.....	33
4.2 De weduwen van Rawagedeh 2013.....	34
4.3 De civiele regeling 2013.....	35
4.4 Daaropvolgende rechtszaken.....	37
4.4.1 Aansprakelijkheid van Nederland	37
4.4.2 Misdragingen van Nederlandse militairen.....	38
4.4.3 Geslaagd beroep op verjaring	39
Hoofdstuk 5: Nasleep.....	42
5.1 De gevolgen van de rechtszaken.....	42
5.2 Politieke kentering.....	43
Hoofdstuk 6: Conclusie.....	46
Literatuurlijst.....	47

Lijst van afkortingen

Hieronder vindt u een lijst met de gebruikte afkortingen in dit onderzoek. De afkortingen zijn op alfabetische volgorde gesorteerd en worden tevens in de tekst van dit onderzoek toegelicht.

KILTV	Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde
KNIL	Koninklijk Nederlands Indisch Leger
KST	Korps Speciale Troepen
KUKB	Komite Utang Kehormatan Belande (Comité Nederlandse Ereschulden)
NIMH	Nederlands Instituut voor Militaire Historie
NIOD	Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies
OM	Openbaar Ministerie
PKI	Communistische Partij Indonesia
VOC	Verenigde Oost-Indische Compagnie

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Probleembeschrijving

Indonesië maakte van 1816 tot 1949 deel uit van het Koninkrijk der Nederlanden, onder de naam Nederlands-Indië. Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft Japan de toenmalige Nederlandse kolonie bezet. Na de capitulatie van Japan hebben de nationalistische Indonesische leiders Soekarno en Hatta op 17 augustus 1945 de Republiek Indonesië uitgeroepen.¹ Deze republiek werd aanvankelijk niet door Nederland erkend. Nederland heeft uiteindelijk onder internationale druk de soevereiniteit over Nederlands-Indië op 29 december 1949 overgedragen aan de Republiek Indonesië.

In de tussenliggende periode van 17 augustus 1945 tot 27 december 1949 vond de Dekolonisatieoorlog plaats. Tijdens deze onafhankelijkheidsoorlog vonden er zogenaamde geweldsexcessen en militaire interventies plaats door het Nederlandse leger en/of het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (hierna: KNIL) met als doel om gezag, recht en veiligheid te herstellen.² De periode van de dekolonisatieoorlog werd gekenmerkt door chaos en geweld. De militaire interventies op Java en Sumatra werden door Nederland ook wel ‘politieele acties’ genoemd.³ De eerste politieele actie was Operatie Product en duurde van 21 juli tot 5 augustus 1947. De tweede politieele actie, Operatie Kraai, vond plaats van 19 december 1948 tot 5 januari 1949. Tijdens de politieele acties hebben Nederlandse militairen veel mannen, zonder enige vorm van proces, geëxecuteerd.⁴ Op 3 augustus 1949 kondigden de Nederlandse regering en de regering van de Republiek Indonesië een staakt-het-vuren af. De soevereiniteitsoverdracht vond vervolgens plaats op 29 december 1949.

In 1950 startte Adriana Nasoetion- Van der Have, de weduwe van een vermoorde Indonesische topambtenaar, een rechtszaak tegen de Nederlandse Staat. Haar man, Masdoelhak Nasoetion, de regeringsadviseur van de Indonesische vicepresident Mohammed Hatta, werd door een Nederlandse militair doodgeschoten.⁵ De rechtbank Den Haag oordeelde in 1953 dat Nederland

---

¹ F. Glissenaar, *Indië verloren, ramspoed geboren*

² H.L. Wesseling, *Lange geschiedenis van een schrikbeeld*

³ Martin Elands, *Politieele acties of Nederland-Indonesische Oorlog?*

⁴ E.J. Dommering, *De Nederlandse publieke discussie en de politieele akties in Indonesië*, p. 277-290

⁵ F. Vermeulen, *Hoe een weduwe de Nederlandse staat deed buigen*

financieel aansprakelijk is voor misdaden van Nederlandse militairen in Indonesië tijdens de dekolonisatieoorlog. De weduwe ontving door middel van een schikking 149.000 gulden aan schadevergoeding.⁶ De Nederlandse Staat heeft nooit formeel verantwoordelijkheid genomen voor deze moord. In deze zaak werd voor de eerste keer een slachtoffer van Nederlands militair geweld in Indonesië in het gelijk gesteld. Ondanks dat er meer slachtoffers zijn, bleef het na dit rechterlijk oordeel stil tot in 2009 het proces van de ‘weduwen van Rawagedeh’⁷ begon. De rechtbank Den Haag oordeelde in 2011 wederom dat de Nederlandse Staat financieel aansprakelijk is voor het onrechtmatig handelen jegens de weduwen en overige familieleden.⁸ De rechtbank verweet de Staat dat hij een afwachtende houding had terwijl hij kennis droeg van de feiten en zijn verantwoordelijkheid daarvoor. Bovendien had de Staat er rekening mee moeten houden dat hij tot vergoeding van schade zou worden aangesproken.⁹ De Nederlandse Staat gedroeg zich naar de mening van de rechtbank al zestig jaar passief, terwijl hij had kunnen handelen naar zijn aansprakelijkheid.¹⁰

Na deze uitspraak hebben er meer weduwen een vordering bij de Staat neergelegd.¹¹ Als reactie hierop heeft de Staat een civiele regeling ingesteld om weduwen in gelijke gevallen schadeloos te stellen. De regeling ‘*van de contouren van een civielrechtelijke afwikkeling ter vergoeding van schade aan weduwen van slachtoffers van standrechtelijke executies in het voormalige Nederlands-Indië van vergelijkbare ernst en aard als Rawagedeh en Zuid Sulawesi*’ werd gepubliceerd in 2013.¹² De civiele regeling wordt in het algemeen gezien als een breekijzer waarmee het de juridische afwikkeling van de dekolonisatieoorlog in Indonesië pas zestig jaar later in gang zet.

---

⁶ F. Vermeulen, ‘Staat al 60 jaar aansprakelijk voor excessen Indonesië’

⁷ Zowel de spelling Rawagedeh en Rawagede worden in het Nederlands gebruikt

⁸ Rechtbank ’s-Gravenhage, 14-09-2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793

⁹ R.o. 4.15

¹⁰ F. Vermeulen, ‘Nederland moet handelen naar aansprakelijkheid’

¹¹ Zie uitspraken: ECLI:NL:RBSGR:2015:2442, ECLI:NL:RBSGR:2015:2449, ECLI:NL:RBSGR:2016:702 en ECLI:NL:RBSGR:2017:13556

¹² Staatscourant, jaargang 2013, nr. 283

1.2 Onderzoeksdoel

Het gaat weliswaar om oude feiten, maar wel om feiten die betrekking hebben op een periode in de Nederlandse geschiedenis die nog niet is afgewikkeld, aldus de rechtbank.¹³ De rechtbank trekt deze conclusie door de vergelijking die door de eisers is gemaakt met het door de Staat gehanteerde verruimde restitutiebeleid ten aanzien van de claims van nabestaanden en overlevenden van de Tweede Wereldoorlog. Uit de afwachtende houding van de Staat blijkt dat de Staat zelf nog geen streep heeft willen zetten onder de dekolonisatieoorlog die heeft plaatsgevonden in Nederlands-Indië. Op initiatief van slachtoffers van Nederlands militair geweld is een begin gemaakt aan het afsluiten van dit deel van de Nederlandse geschiedenis. Het doel van mijn onderzoek is om te verklaren waarom de juridische afwikkeling zo lang op zich liet wachten en om te beoordelen hoe deze afwikkeling verloopt.

1.3 De probleemstelling en deelvragen

In dit onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

‘Waarom werd de juridische afwikkeling van de dekolonisatieoorlog in Indonesië pas zestig jaar later in gang gezet, en hoe verloopt de juridische afwikkeling?’

Deze centrale onderzoeksvraag zal behandeld worden in de volgende hoofdstukken aan de hand van een aantal deelvragen, waarna een conclusie wordt gegeven.

In hoofdstuk 2 wordt een korte introductie gegeven over Nederlands-Indië als Nederlandse kolonie. Daarna wordt het moeizame dekolonisatieproces met veel geweld besproken.

Vervolgens worden in hoofdstuk 3 een aantal onderzoeken besproken naar de geweldexcessen. Onderzoeken tijdens en na de Indonesische onafhankelijkheid komen aan bod. In hoofdstuk 4 worden verschillende rechtszaken behandeld die zijn gevoerd tegen de Nederlandse Staat door slachtoffers van het extreme Nederlands geweld. In het daaropvolgende hoofdstuk worden de politieke gevolgen van deze rechtszaken besproken. In hoofdstuk 6 wordt een conclusie gegeven.

---

¹³ R.o. 4.16

1.4 Theoretisch en wetenschappelijk kader en methodologie

Onder andere door de publicatie van het boek van Remy Limpach in 2016, genaamd *‘De Brandende Kampongs van Generaal Spoor’* is de kolonie Nederlands-Indië en de dekolonisatie hiervan weer volop in de belangstelling gekomen van de media¹⁴ en politiek gekomen. In zijn proefschrift concludeert hij dat Nederlandse soldaten structureel geweld hebben toegepast. Deze bevindingen werden uitvoerig behandeld in de media, omdat deze bevindingen een ander beeld geven van de dekolonisatie.¹⁵ Alvorens het boek werd gepubliceerd, vond de uitspraak in de zaak *‘de weduwen van Rawagedeh’* plaats in 2013. Deze uitspraak heeft in juridisch, maatschappelijk en politiek opzicht veel in beweging gebracht en zal daarom het startpunt zijn van mijn onderzoek. Ook de civiele regeling *‘de contouren van een civielrechtelijke afwikkeling ter vergoeding van schade aan weduwen van slachtoffers van standrechtelijke executies in het voormalige Nederlands-Indië van vergelijkbare ernst en aard als Rawagedeh en Zuid Sulawesi’* zal uitvoerig worden besproken in hoofdstuk 4. Deze regeling maakte de weg vrij voor slachtoffers om buiten het recht om in aanmerking te komen voor het krijgen van schadevergoeding voor het hun aangedane leed. Desalniettemin vielen er veel slachtoffers, waaronder ook kinderen, buiten de boot waardoor zij noodgedwongen alsnog een procedure bij de civiele rechter moesten aanspannen.¹⁶ De uitkomsten van de daaropvolgende procedures zullen daarna in hoofdstuk 4 besproken worden. Daarnaast is wordt er in dit onderzoek een analyse gemaakt van bestaande literatuur, jurisprudentie, wetgeving en politieke standpunten.

1.5 Maatschappelijke relevantie

Nederland was tot nu toe maar beperkt in staat geweest om naar het koloniale verleden te kijken, ondanks dat de gevolgen van de oorlog zich nog steeds op lange termijn laten gelden.¹⁷ Het verleden laat Nederland niet met rust door de lange en pijnlijke nasleep van de koloniale kwesties. De Indonesische slachtoffers hebben de Nederlandse regering in de rechtszaal gedwongen om voor het eerst in de geschiedenis officieel excuses te maken voor de misdaden

---

¹⁴ NOS, *‘Extreem geweld in Nederlands Indië was structureel’*

¹⁵ Het geeft een ander beeld dan de Nederlandse Staat vasthoudt; geweld In Nederlands-Indië was incidenteel en niet structureel.

¹⁶ J. van de Bunt, *Een regeling voor weduwen van slachtoffers van Nederlands geweld in Indonesië* p.3048 -3055

¹⁷ E. Captain *‘Boodschap aan het verleden? Nederland en Indonesië na de oorlog’*

die zijn begaan tijdens de onafhankelijkheidsoorlog.¹⁸ Op 12 september 2013, ruim 60 jaar na dato, heeft de Nederlandse ambassadeur te Jakarta, namens de Nederlandse regering een officieel excuses gemaakt. Een juridisch excuses is een tweesnijdend zwaard.¹⁹ Enerzijds bevordert een excuses de kans op een succesvolle verzoening. Anderzijds vermindert het excuses de kans op een succesvolle verzoening door het afgedwongen karakter. Volgens Liesbeth Zegveld, advocaat van de weduwen van Rawagedeh, zijn de weduwen toch tevreden en blij met de openbare erkenning van de Nederlandse Staat.²⁰ Ook de huidige Indonesische president Widodo lijkt tevreden te zijn en verklaarde tijdens zijn bezoek aan Nederland in april 2016 dat hij een gelijkwaardige relatie met Nederland koestert die toekomstgericht is en waar beide landen een voordeel aan hebben.²¹ Er zijn vanaf 2013 eindelijk cruciale stappen op weg naar vergeving en verzoening gezet. Dit onderzoek kan bijdragen aan de wetenschap waarom de juridische afwikkeling zo lang op zich heeft laten wachten.

1.6 Wetenschappelijke relevantie

Naar aanleiding van het onderzoek van R. Limpach ‘*De Brandende Kampongs van Generaal Spoor*’ is er een grootschalig onderzoek gestart naar de Indonesische dekolonisatieoorlog door het Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD), het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KILTV) en het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH). Voor het onderzoek is een budget van 4,1 miljoen euro beschikbaar gesteld door de staat.²² De overheid is eindelijk bereid om verder te kijken dan de *Excessennota* uit 1969, die tot nu toe altijd representatief was voor het officiële regeringsstandpunt. Het doel is om Nederlandse en Indonesische bronnen naast elkaar te leggen, te interpreteren en door samenwerking met Indonesische historici vanuit verschillende perspectieven een completer beeld te krijgen.²³ De tijd is rijp voor Nederland en Indonesië voor een lange mars door de archieven om voorgoed duidelijkheid te creëren. Dit onderzoek kan bijdragen aan het in beeld brengen van de juridische afwikkeling van de dekolonisatieoorlog 1945-1949 in het voormalige Nederlands-Indië.

---

¹⁸ M. Y. Zara, ‘*Hoe Indonesië naar de Nederlands-Indonesische oorlog kijkt; Nederland als dader*’, p. 13-16

¹⁹ B. Lutikhuis ‘*Juridisch afgedwongen excuses*’, pp.92–105

²⁰ O. Sinke, ‘*Liesbeth Zegveld over Indonesische slachtoffers van de dekolonisatieoorlog*’ p.10-12

²¹ NRC, 16 april 2016

²² Galen, J.J. van, ‘*Dekolonisatieonderzoek: een premie op plichtsverzuim*’, p. 473-474

²³ F.J.C.M. van Nijnatten, ‘*Kick-off onderzoek dekolonisatieoorlog Indonesië*’, p. 470-473

Hoofdstuk 2: Nederlands-Indië

Nederlands-Indië was een deel van de nationale identiteit en maakte Nederland trots. De toen geldende opvatting was dat ‘ons Indië’ onlosmakelijk verbonden was met Nederland.²⁴ De Indonesische onafhankelijkheidsstrijd draaide daarom om veel meer dan slechts economische belangen. In dit hoofdstuk wordt er eerst een korte introductie gegeven over Nederlands-Indië als Nederlandse kolonie. Daarna wordt het moeizame dekolonisatieproces met veel geweld besproken.

2.1 Nederlands-Indië als kolonie

De Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) arriveerde in de 16^e eeuw in het huidige Indonesië met als doel om handel te drijven. Op 19 augustus 1816 werd Nederlands-Indië officieel een kolonie van de Nederlandse Staat. De Nederlanders introduceerden in 1830 een Cultuurstelsel waarbij de inheemse bevolking onderdrukt werd. Het doel van het belastingsysteem was om de opbrengst van de kolonie te vergroten. Dit hield in dat inheemse landbouwers twintig procent van hun oogst moesten afstaan. Er werd kritiek gegeven op dit stelsel door de bevolking én ook door Multatuli (E.D. Dekker) in het boek *Max Havelaar*.²⁵ In 1870 werd het stelsel afgeschaft, maar Nederland had nog steeds veel invloed in Indonesië. De inheemse bevolking kreeg steeds meer afkeer tegen de Nederlandse bezetting en tegelijkertijd werden zij door de Nederlanders ook steeds vaker als hun minderen gezien. De inheemse bevolking werd uitgebuit door de inlandse vorsten en de werkers op de plantages, ook wel koelies genoemd, werden beschouwd en behandeld als slaven.²⁶ Op de plantages werden poenale sancties toegepast. Dit hield in dat de plantage-eigenaar zijn koelies onbeperkt en naar eigen inzicht mocht straffen waardoor afranseling erg gebruikelijk werd.

Onder de Indonesische bevolking begon het nationalisme steeds meer te groeien en in 1927 werd de Communistische Partij Indonesia (PKI) opgericht door onder andere Soekarno. De Nederlanders wilden hun macht niet delen terwijl de bevolking steeds meer onafhankelijkheid eiste. De spanningen rond het nationalisme en het kolonialisme liepen hoger op doordat de PKI

---

²⁴ R. Limpach, ‘De Brandende Kampongs van Generaal Spoor’, p. 49

²⁵ Multatuli, ‘*Max Havelaar*’

²⁶ H. Moll, ‘Schrikbewind in de tropen’

in 1927 een aanslag pleegde. Als gevolg van de aanslag werden alle nationalistische partijen verboden²⁷ en werden de opstandelingen nog harder bestraft werden. De nationalistische bewegingen werden door het koloniale bestuur onderdrukt tot de Japanse inval in 1942.

Op 8 maart 1942 capituleerde Nederland in Nederlands-Indië en al snel verdwenen alle kenmerken van de Nederlandse overheersing in Nederlands-Indië. Nederlandse plaatsnamen werden veranderd, standbeelden werden afgebroken en het gebruik van de Nederlandse taal werd verboden. Militairen en burgers met een Europese of gemengde achtergrond kwamen in krijgsgevangenschappen en werden geïnterneerd.²⁸ Tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben de Japanners succesvol de Nederlanders verdreven en de westerse invloeden verbannen.²⁹ Soekarno en Hatta, leiders van de Indonesische nationalistische beweging, werden als adviseurs betrokken bij het Japanse bestuur.³⁰ De Japanners moedigden het Indonesische nationalisme aan en stimuleerden het zelfs. De Indonesische jeugd werd door de Japanners militair geschoold om zich te kunnen verzetten tegen de Nederlandse overheersing.³¹ De bevolking werd gemobiliseerd en voorzien van wapens. Japan had gezorgd voor een economische, politieke en sociale ontmanteling en vernietiging van Nederlands-Indië als kolonie. Op 15 augustus 1945 capituleerde Japan en er ontstond grote chaos over wie er gezag had.

2.2 Dekolonisatieoorlog

Het nationalisme werd tijdens de Tweede Wereldoorlog gevoed en twee dagen na de capitulatie van Japan riep Soekarno onder druk van de Permoeda's de Republiek Indonesië uit op 17 augustus 1945. Ondanks dat de nationalisten de onafhankelijkheid verklaarden, hadden zij weinig gezag in de jonge Republiek Indonesië. Er brak een revolutie uit waarbij extreem nationalistische jongeren, ook wel Permoeda's genaamd, de macht op straat hadden.³² Deze periode wordt de Bersiap-periode genoemd. Nederland erkende de onafhankelijk van de Republiek Indonesië niet en dit was het begin van de Onafhankelijkheidsoorlog. Volgens Nederland was er sprake van een opstandige beweging binnen de kolonie die de kop ingedrukt

---

²⁷ De PKI was verboden van 1927 tot 1945

²⁸ *Idem* p.70

²⁹ H.W. van den Doel, *'Afscheid van Indië'*, p.69

³⁰ *Idem*, p.72

³¹ C. Smit, *'De dekolonisatie van Indonesië'*, p.11

³² NPS, *'De Oorlog: Bersiap en revolutie na de capitulatie'*

moest worden. Koningin Wilhelmina gaf op 7 december 1942 in een radiorede aan dat het tijd was voor nieuwe verhoudingen binnen het Koninkrijk der Nederlanden.³³ De Nederlandse regering vond het echter vanzelfsprekend dat de situatie van voor de oorlog hersteld werd, zeker omdat er chaos was in Nederlands-Indië. De algemene gedachte die heerste was ‘*Indië verloren, ramspoed geboren*’, aldus Peter F. Maas.³⁴ Dit stond lijnrecht tegenover de wil van de Indonesische nationalist. Na een wapenstilstand, werd er een poging gedaan om het conflict diplomatiek op te lossen. In het Verdrag van Linggadjati dat was gesloten op 15 november 1946, werd afgesproken dat Nederland het gezag van de Republiek Indonesië de facto erkent. In ruil daarvoor blijft de Republiek lid van het Koninkrijk door een deelstaat te worden van de Verenigde Staten van Indonesië, met aan het hoofd de Nederlandse koningin.³⁵ Beide landen hanteerden een eigen interpretatie van het verdrag. Nederland ratificeerde namelijk het verdrag met ‘aankledingen’ terwijl de Republiek het oorspronkelijk document, de naakte versie, aanhield. Het Verdrag van Linggadjati moest een oplossing bieden, maar over de uitvoering van het verdrag ontstonden nieuwe conflicten. De Nederlandse regering zegde de overeenkomst op 20 juli 1947 op en stuurde militairen om de rust en orde te herstellen middels politionele acties. De politionele acties zijn onderdeel van de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog.

2.3 Politionele acties

Politionele actie is de benaming voor offensieve operaties door Nederlandse militairen tegen Indonesische onafhankelijkheidsstrijders. De Republiek Indonesië had haar onafhankelijkheid al uitgeroepen en dit werd door het buitenland, waaronder de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, erkend. Nederland erkende de onafhankelijkheid niet en benadrukte dat er sprake was van een interne aangelegenheid. Er mocht nooit over oorlog of militaire acties gesproken worden, aangezien Indonesië werd beschouwd als onderdeel van het Koninkrijk en de Nederlandse regering niet wilde dat het buitenland zich in de situatie ging mengen.³⁶ De Nederlandse regering heeft om politieke redenen gekozen voor de term politionele acties om te benadrukken dat het gaat om ordehandhaving van de politie en niet door militairen. In Indonesië spreekt men van

---

³³ NTR / VPRO, ‘*Het Verdrag van Linggadjati/ Dekolonisatie*’

³⁴ Peter. F. Maas, ‘*Indië verloren, ramspoed geboren*’

³⁵ NPS, ‘De Oorlog: Onderhandelingen in Linggadjati’

³⁶ NPS: ‘De Oorlog: Aanvalsplannen en politionele acties’

militaire acties of Hollandse agressie.³⁷ De Nederlandse media gebruikt de term politionele actie nog steeds, terwijl (internationale) historici spreken van een ‘gewelddadige onderdrukking van een opstand’ of ook militaire actie.³⁸ Wim van den Doel spreekt in zijn boek *‘Afscheid van Indië: de val van het Nederlandse imperium in Azië’* van een Nederlandse-Indonesische oorlog. Ook andere historici spreken tegenwoordig van een dekolonisatieoorlog.

2.3.1 Operatie Product

De eerste politionele actie was Operatie Product en vond plaats van 21 juli tot 5 augustus 1947 onder leiding van legercommandant generaal Simon Spoor. Het doel was om weer de macht te krijgen over de ondernemingen zodat er weer producten en buitenlandse deviezen naar Nederland gingen stromen.³⁹ In militair opzicht was Operatie Product een succes en het leger behaalde snel de vooraf gestelde doelstellingen.⁴⁰ De internationale gemeenschap zag Nederland als een agressor die de jonge Republiek had aangevallen en de VN Veiligheidsraad eiste een staakt-het-vuren.⁴¹ Ondanks dat er formeel een staakt het vuren was, stopten de vijandelijkheden niet.⁴²

2.3.2 Operatie Kraai

Er werd opnieuw een formele wapenstilstand afgesproken bij de Renville-overeenkomst in januari 1948 onder bemiddeling van een VN-commissie.⁴³ Desondanks liepen de onderhandelingen tussen Nederland en Indonesië eind 1948 opnieuw vast. De Indonesiërs begonnen een guerrilla waartegen de Nederlandse militairen hard ingrepen.⁴⁴ Direct na het begin van het reces van de VN Veiligheidsraad gaf de Nederlandse regering opnieuw toestemming voor een tweede politionele actie, Operatie Kraai. Het doel van deze actie was om een einde te maken aan het conflict door de Republiek Indonesië te vernietigen. Operatie Kraai duurde van 18 december 1948 tot 5 januari 1949 en was wederom in militair opzicht een succes, maar politiek

---

³⁷ Martin Elands, ‘Politionele acties of Nederland-Indonesische Oorlog?’

³⁸ Dommering, E.J., ‘De Nederlandse publieke discussie en de politionele akties in Indonesië’, p. 277-290

³⁹ H.L. Wesseling, ‘Lange geschiedenis van een schrikbeeld: Nederland als geamputeerde, ineengeschrompelde natie’, p.11.

⁴⁰ Dr. C. Smit, *‘De dekolonisatie van Indonesië’*, p.23

⁴¹ Peter. F. Maas, *‘Indië verloren, ramspoed geboren’*, p. 10

⁴² Dr. C. Smit, *‘De dekolonisatie van Indonesië’*, p.24-25

⁴³ Peter. F. Maas, *‘Indië verloren, ramspoed geboren’*, p. 11

⁴⁴ Abdul Haris Nasution, *‘Fundamentals of guerilla warfare’* (auteur was in 1948 TNI-commandant)

niet. Na het terugkeren van de reces werd onmiddellijk een staakt het vuren geëist door de Veiligheidsraad. Nederland werd gezien als een agressieve koloniale mogendheid en er dreigden internationale sancties. De V.S. dreigden met het intrekken van de Marshallhulp en verschillende andere landen boycotten Nederlandse schepen en vliegtuigen waardoor de regering gedwongen was om in te binden.⁴⁵ De oorlog raakte in een impasse omdat zowel vanuit Nederlandse kant als uit Indonesische kant het niet lukt om de overwinning naar zich toe te trekken, terwijl het aantal slachtoffers aan beide kanten hard steeg. De situatie werd onhoudbaar en onder internationale druk hervatte Nederland de onderhandelingen en erkende uiteindelijk met veel pijn de Indonesische onafhankelijkheid in 1949. Op 27 december 1949 werd de soevereiniteit officieel overgedragen aan de Republiek Indonesië.⁴⁶

2.4 Geweldsexcessen

De militaire aanwezigheid duurde van mei 1945 tot april 1951. Gedurende deze periode is het optreden van Nederlandse militairen veelvuldig onderwerp van discussie geweest.⁴⁷ In deze periode zijn er 4751 Nederlandse militairen overleden in een gevecht of als gevolg van ziektes en ongevallen.⁴⁸ Er wordt geschat dat er door het Nederlandse militair optreden ongeveer 100.000 doden gevallen zijn aan de kant van Indonesië, zowel militairen als burgers.⁴⁹ De Indonesische regering beweert echter dat het om veel grotere aantallen gaat. De Nederlandse regering bestempelde militair geweld bewust met de eufemistische term ‘excessen’. In de Excessennota uit 1969 ligt de nadruk op incidentele misdragingen. Sinds 1969 is het officiële Nederlandse regeringsstandpunt dat er alleen bij uitzondering incidentele geweldsexcessen plaatsvonden. Wat Nederland politionele acties noemt, beschouwen anderen⁵⁰ als een oorlog met duizenden burgerdoden door executies, brandstichting, bombardementen en verkrachting. Hieronder zullen een aantal ‘excessen’ besproken worden.

---

⁴⁵ NPS: ‘De Oorlog: 2° politionele actie en onafhankelijkheid’

⁴⁶ Dr. C. Smit, ‘*De dekolonisatie van Indonesië*’, p.40

⁴⁷ NPS, ‘De Oorlog: Excessen, incidenten en zuiveringen’

⁴⁸ Volgens onderzoek van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie

⁴⁹ G. Oostindie, ‘De gewelddadige dekolonisatie van Nederlands-Indië, een mislukte vredesmissie’

⁵⁰ Onderzoekers, historici, journalisten en advocaten

2.4.1 Bloedbad Rawagedeh

Het bloedbad van Rawagedeh vond plaats op 9 december 1947 in het dorp Rawagedeh op West-Java.⁵¹ Volgens Nederlandse militairen hield een guerrillacommandant zich schuil in het dorp. Toen de bewoners dat ontkenden, werden zij bijeengebracht en geëxecuteerd. Op grond van de Excessennota werden er ongeveer 20 mensen geëxecuteerd, maar volgens de Stichting Comité Nederlandse Ereschuld werden er 431 mensen, bijna allemaal mannen, geëxecuteerd. Een onderzoekscommissie van de VN oordeelde op 12 januari 1948 dat het militaire optreden opzettelijk en meedogenloos was (deliberate and ruthless).⁵²

2.4.2 Zuiveringsactie in Zuid-Celebes

In 1946 en 1947 werd het nationalistische verzet op Zuid-Celebes (nu: Zuid-Sulawesi) steeds gewelddadiger. Het doel van de onafhankelijkheidsstrijders was om door middel van moord verstoring te brengen, met als resultaat 1200 moorden op Nederlanders. Er werd door het toenmalige Nederlands-Indisch bestuur in december 1946 een staat van oorlog afgekondigd op Zuid-Celebes. Als reactie op het moorden werd het Korps Speciale Troepen (KST) onder leiding van Raymond Westerling ingezet. Deze elitesoldaten kregen de opdracht om het gebied ‘te zuiveren’ van nationalistische opstandelingen die zich aan terreurdaden hadden schuldig gemaakt. Westerling kreeg van Generaal Spoor een blanco volmacht om standrechtelijke executies te voltrekken. Mannen die verdacht werden van het terroriseren van de streek, werden voor het oog van de bevolking geëxecuteerd om gehoorzaamheid, rust en order af te dwingen. Het optreden van het KST werd door Westerling ‘contraterreur’ genoemd. Onderzoekscommissies hebben vastgesteld dat er minstens 3100 executies hebben plaatsgevonden. Deze executies werden als onrechtmatig bestempeld door de rechtbank Den Haag.⁵³

---

⁵¹ NPS, ‘De Oorlog: Bloedbad Rawagedeh’

⁵² United Nations, Security Council, Report of the Rawagedeh observation team

⁵³ Zie hoofdstuk 4

2.4.3 Executies Peniwen

Op 19 en 20 februari 1949 vond er een zuiveringsacties plaats in het dorp Peniwen. Nederlandse militairen waren op zoek naar Indonesische nationalistes die zich naar verluidt schuil zouden hebben gehouden in een kerk die gebruikt werd als ziekenhuis. Er werd bevolen dat 4 of 5 van hen naar buiten moesten komen en zij werden vervolgens zonder militaire noodzaak geëxecuteerd.⁵⁴

---

⁵⁴ W. Dallinga, 'Top-10 oorlogsmisdaden in Indonesië'

Hoofdstuk 3: Onderzoek naar- en vervolging van het geweld

Nederland heeft lang gekampt met haar verantwoordelijkheid voor de militaire ‘geweldsexcessen’ in Nederlands-Indië, terwijl de excessen waarschijnlijk vanaf dag één al bekend waren.⁵⁵ De vraag was niet óf we het wisten, maar waarom we het niet wilden weten. Na de Indonesische afhankelijkheid zijn er diverse onderzoekers die een poging hebben gedaan om het geweld in beeld te brengen in Nederland. In de periode voor 1949 zijn er zelfs ook al een aantal onderzoeken gedaan naar aanleiding van ‘geweldsexcessen’. In dit hoofdstuk wordt er besproken welke onderzoeken er zijn gedaan en wat er geconcludeerd werd.

3.1 Onderzoeken naar geweld tot 1949

3.1.1 Bloedbad Rawagedeh

Het bloedbad kwam tijdens de oorlog al in de belangstelling toen de commissie van de Verenigde Naties ‘de Committee of Good Offices on the Indonesian Question’ op verzoek van de Republiek Indonesië daar onderzoek naar ging doen. De conclusie van het onderzoek was dat de actie opzettelijk en meedogenloos was (deliberate and ruthless).⁵⁶ Daarnaast werd er ook een onderzoek vanuit Nederland gedaan. Er werd besloten om niet tot strafrechtelijke vervolging over te gaan omdat dit niet wenselijk was.⁵⁷ Hier wordt in paragraaf 3.2 op teruggekomen.

3.1.2 Zuiveringsactie in Zuid-Celebes

Direct na de standrechtelijke executies door kapitein Westerling in Zuid-Celebes is er een onderzoek ingesteld. In 1947 onderzocht de commissie-Enthoven *‘de oorzaken, de omvang en verschijningsvorm van de ongeregelheden die gedurende het tijdvak December 1946-Februari 1947 in Zuid-Celebes hebben plaats gevonden en de maatregelen en acties die hebben gevoerd tot het herstel van orde en rust in het betrokken gebied, gezien in verband met alle omstandigheden die daarop van invloed zijn geweest’*. De conclusie van dit rapport is dat er inderdaad sprake is geweest van een aantal excessen, maar dat dit optreden verder gezien moest

---

⁵⁵ M. van der Kaaij, ‘Onderzoek excessen, vooral die van verzet’

⁵⁶ United Nations, Security Council, Report of the Rawagedeh observation team

⁵⁷ Rechtbank ’s-Gravenhage, 14-09-2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793 r.o. 2.7-2.8

worden als rechtmatig uitoefening van overheidsbevoegdheden voor terreurbestrijding met als doel om het recht en de veiligheid te herstellen dat in de noodtoestand was ontstaan.⁵⁸ Het accent van het onderzoek lag vooral op het Indonesische verzet in plaats van op het optreden van Nederlandse militairen. Uit een vertrouwelijke nota van Generaal Spoor aan Luitenant-Gouverneur-Generaal van Mook bleek dat hij erg positief was over het rapport van zijn assistent Enthoven. Het rapport is nooit gepubliceerd, maar ter vertrouwelijke kennisname voor de leden van de Eerste en de Tweede kamer ter griffie gedeponereerd in 1948. Geen van alle parlementsleden wilde er kennis van nemen. Het rapport werd pas voor het eerst opgevraagd in 1969 door PvdA-leider Joop den Uyl.⁵⁹ Het is onbekend wat hij verder met het rapport heeft gedaan.

3.1.3 Executies Peniwen

Naar aanleiding van de zuiveringsacties in Peniwen op 19 en 20 februari 1949 is er wederom direct een onderzoek ingesteld. In het rapport van 25 februari 1949 trok Dominee Martodipoero, destijds predikant in Peniwen, de conclusie dat de Nederlandse militairen zonder vorm van proces en zonder militaire noodzaak hebben geëxecuteerd.⁶⁰ Over het rapport zijn Kamervragen gesteld waardoor er op 29 maart 1949 een onderzoekscommissie is ingesteld. De commissie concludeerde dat de executies in Peniwen niet gerechtvaardigd konden worden.⁶¹ Volgens de autoriteiten lukte het niet om met behulp van de militaire politie de KNIL-soldaten op te sporen, waardoor straffen uitbleven en de zaak werd geseponereerd.⁶² Legercommandant Buurman van Vreeden – opvolger van Generaal Spoor – verklaarde dat er inderdaad gevallen hebben voorgedaan die afkeurenswaardig zijn, maar dat deze gevallen niet maatgevend zijn voor het optreden van de troepen.⁶³

De Nederlandse regering zat er vanaf het begin al bovenop en was op de hoogte van de ‘geweldsexcessen’ die zich afspeelden in Nederlands-Indië. Het is onmogelijk om te zeggen ‘wir haben das nicht gewusst’. De uitkomsten van verschillende rapporten zijn genegeerd of verhuld.

---

⁵⁸ Rechtbank 's-Gravenhage, 11-03-2015, ECLI:NL:RBSGR:2015:2442 r.o. 2.7

⁵⁹ M. van der Kaaij, ‘Onderzoek excessen, vooral die van verzet’

⁶⁰ Rechtbank 's-Gravenhage, 11-03-2015, ECLI:NL:RBSGR:2015:2442 r.o. 2.7

⁶¹ R.o. 2.5

⁶² R. Limpach, ‘De Brandende Kampongs van Generaal Spoor’, p. 494

⁶³ NA, SNI, 1314, Buurman van Vreeden aan Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon (HVK), 5 september 1949

Hoe werd hier na de officiële Indonesische onafhankelijkheid mee omgegaan?

3.2 Onderzoeken naar geweld na 1949

Eind oktober 1949 - net voor de officiële onafhankelijk van de Republiek Indonesië – werd er door de Nederlandse regering een onderzoekscommissie van drie personen naar Indonesië gestuurd. De commissie Van Rij-Stam is vernoemd naar haar twee van de drie leden C. Van Rij en W.H.J. Stam en zij kregen de taak om ‘een niet-justitieel onderzoek in te stellen naar de aard en de omvang van de gepleegde “excessen” en de maatregelen die daartegen genomen zijn’.⁶⁴ In 1954 is het rapport afgerond en zij concludeerden dat de handelingen van militaire actieleiders bij de zuiveringen niets met rechtspraak te maken hadden en gekwalificeerd moeten worden als “tegenderreureur”. Van Rij en Stam waren kritisch en stelden dat tegenderreureur onder alle omstandigheden afkeurenswaardig is.⁶⁵ Niemand leek echter meer geïnteresseerd te zijn in het rapport en hier kwam een aantal jaar geleden pas verandering in.⁶⁶

In 1969 werd er in opdracht van de Nederlandse regering opnieuw onderzoek gedaan naar het geweld in Nederlands-Indië. In de Excessennota heeft de Nederlandse regering het standpunt ingenomen dat Nederlandse militairen zich aan geweldsexcessen hebben schuldig gemaakt, maar dat deze moeten worden gezien in de context. Er was een situatie van guerrilla waarbij de hinderlagen en terreureur van Indonesische onafhankelijkheidsstrijders contraterreureur en zuiveringsacties uitlokten door Nederlandse militairen.⁶⁷ Er werd bewust de term ‘excessen’ gebruikt in plaats van oorlogsmisdaden om duidelijk aan te geven dat de ‘excessen’ alleen bij uitzondering en incidenteel plaatsvonden. Daarnaast wilde de Nederlandse regering voorkomen dat er pijnlijke vergelijkingen werden gemaakt met de Duitse oorlogsmisdaden. Het is opmerkelijk dat er vanaf het begin volhardend is geprobeerd om vanuit Nederlands politiek en militair oogpunt de structurele misdaden te verbloemen door de eufemistische term ‘excessen’ te gebruiken. De Zwitserse onderzoeker R. Limpach trekt in zijn boek de harde conclusie dat er wel degelijk structureel geweld werd toegepast door Nederlandse soldaten als onderdeel van een

---

⁶⁴ C. Van Rij en W.H.J. Stam, ‘Rapport betreffende de Zuid-Celebeszaak’

⁶⁵ Rechtbank 's-Gravenhage, 11-03-2015, ECLI:NL:RBSGR:2015:2442 r.o. 2.9

⁶⁶ C. van der Heijden, ‘Oogjes dicht en snaveltjes toe’

⁶⁷ J. Bank, in: De excessennota

techniek. Dit is echter tot op de dag van vandaag nog steeds niet toegegeven. Bovendien stelt Limpach dat het feit dat premier de Jong de slotbeschouwing van de Excessennota heeft geschreven, bevestigt dat het een verbloemd regeringsdocument is waarbij de pijnlijke realiteit bewust wordt achtergehouden.⁶⁸ Door de politieke beladenheid over deze kwestie toentertijd was volgens historici de Excessennota het maximaal politiek haalbare op dat moment.

In tegenstelling tot voorgaande onderzoeken kwam bij het onderzoek ‘Ontsporing van Geweld’ de informatie van betrokkene zelf en niet van hogerhand. Het onderzoek van socioloog Van Doorn en zijn collega Hendrix was daarmee de eerste zelfstandige casestudy naar het geweld in Indonesië en verscheen in 1970.⁶⁹ Van Doorn en Hendrix waren dienstplichtig en hadden documentatie verzameld tijdens hun diensttijd op Midden-Java. Zij durfden te stellen dat het geweld niet incidenteel plaatsvond, maar dat er sprake was van ‘elementen uit een patroon, resultaten van een proces’, waarbij het ging om een georganiseerde structuur.⁷⁰ De onderzoekers hadden geheime strafbare feiten verzameld over hun medesoldaten en uit loyaliteit en solidariteit jegens hen besloten om hun studie volledig te anonimiseren en toch ook het begrip ‘excessen’ te gebruiken. Zowel maatschappelijke en wetenschappelijke kringen waren niet geïnteresseerd in hun studie en reacties bleven helaas uit.

De tweede zelfstandige casestudy werd in 1984 gedaan door Willem IJzereef met de titel ‘de Zuid-Celebes affaire’.⁷¹ IJzereef kreeg toestemming van premier Ruud Lubbers om zijn manuscript te publiceren. Hij schreef daardoor met een zekere zelfcensuur en gebruikte ook de term ‘excessen’ omdat hij bang was dat het onderzoek anders niet openbaar gemaakt zou mogen worden. Naast het onderzoek naar de executies door kapitein Westerling in Zuid-Celebes besteedde hij ook aandacht aan het feit dat ook in de jaren 80 de ‘excessen’ erg politiek gevoelig zijn. Dit blijkt ook uit het onderzoek van L. de Jong ‘Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog’ uit 1988. In het gehele onderzoek werd de term oorlogsmisdaden geschrapt en vervangen door de term ‘excessen’.⁷²

---

⁶⁸ R. Limpach, ‘De Brandende Kampongs van Generaal Spoor’, p. 34

⁶⁹ Van Doorn en Hendrix, ‘Ontsporing van geweld’

⁷⁰ R. Limpach, ‘De Brandende Kampongs van Generaal Spoor’, p. 34

⁷¹ W. IJzereef, ‘De Zuid-Celebes affaire’

⁷² L. de Jong, ‘Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog’

In tegenstelling tot de besproken onderzoekers, gebruikt S. Scagliola in haar onderzoek bewust de term oorlogsmisdaden.⁷³ Haar onderzoek verscheen in 2002 en gaat over de Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië en de moeizame verwerking daarvan.

In 2016 verscheen het baanbrekende onderzoek van R. Limpach *'De Brandende Kampongs van Generaal Spoor'*.⁷⁴ De uitkomst van zijn onderzoek staat lijnrecht op het officiële regeringsstandpunt; het extreme Nederlandse geweld kwam op structurele basis voor en bij bepaalde legereenheden zelfs systematisch. Mishandeling, marteling, standrechtelijke executies en brandende kampongs vonden op grote schaal plaats. De Nederlandse overheid heeft altijd de uitkomst van de Excessennota als officieel regeringsstandpunt gehanteerd, maar is naar aanleiding van het onderzoek van R. Limpach eindelijk bereid om verder te kijken. Er is in 2018 besloten om een grootschalig onderzoek te starten naar de Indonesische dekolonisatieoorlog door het Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD), het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KILTV) en het Nederlandse Instituut voor Militaire Historie (NIMH). De Nederlandse Staat stelt voor het vier jaar durende onderzoek 4,1 miljoen euro beschikbaar.⁷⁵ Het doel van het onderzoek is om door een samenwerking tussen Nederlandse en Indonesische historici een completer beeld te krijgen van de geschiedenis en duidelijkheid te creëren.⁷⁶ Desondanks wordt dit onderzoek ook aan kritiek onderworpen omdat het onduidelijk blijkt welke Indonesische historici betrokken zijn. Bovendien blijkt dat zij geen onderdeel zijn van een Nederlands onderzoekproject, maar werken aan een eigen studie naar het Nederlandse geweld.⁷⁷ Daarnaast is er geen externe partij die de Nederlandse historici in de gaten houdt of prikkelt. Het is de vraag in hoeverre de uitkomst van dit onderzoek zich zal onderscheiden ten opzichte van eerdere regeringsonderzoeken.

---

⁷³ S. Scagliola, *'Last van de oorlog'*

⁷⁴ R. Limpach, *'De Brandende Kampongs van Generaal Spoor'*

⁷⁵ Galen, J.J. van, *'Dekolonisatieonderzoek: een premie op plichtsverzuim'*, p. 473-474

⁷⁶ F.J.C.M. van Nijnatten, *'Kick-off onderzoek dekolonisatieoorlog Indonesië'*, p. 470-473

⁷⁷ L. Nuberg, *Onderzoek 'Indië' samen met Indonesiërs*

3.3 Strafrechtelijke vervolging

Zoals eerder opgemerkt, oordeelde de rechtbank Den Haag in 2011⁷⁸ dat de Nederlandse Staat financieel aansprakelijk is voor het onrechtmatig handelen in de periode 1947-1949. Hoe zit het met de strafrechtelijke vervolging van de Nederlandse militairen? Enkele ‘excessen’ worden besproken waarbij de Nederlandse militairen al dan niet vervolgd werden.

Een half jaar nadat de tragedie in Rawagedeh plaatsvond, werd er besloten dat een strafrechtelijke vervolging naar de betrokken Nederlandse militairen niet wenselijk was. Dit blijkt uit dialoog tussen de luitenant-generaal van het leger en de procureur-generaal bij het Hooggerechtshof van Nederlands-Indië.

Brief van 22 juli 1948 van de luitenant-generaal aan de procureur-generaal:⁷⁹

"Hierbij zend ik je een dossier over het geval Krawang, waarover ik je reeds eerder sprak. Het betreft hier de executiezaken van den majoor [onleesbaar]. Ik zit er nogal mee in; strafrechtelijk is de man aansprakelijk en volgt er bij behandeling voor de Krijgsraad onherroepelijk een veroordeling, welke hem zijn verdere carrière kost. Aan de andere kant is men van Krijgsraadzijde geneigd de zaak, maar liever niet te vervolgen, omdat de omstandigheden waaronder een en ander is geschied deze vervolging "achteraf" betrokkene wel in een veel ongunstiger daglicht stellen, dan de feitelijke toestand, toen het geschiedde. (...) Ik zou gaarne jouw oordeel hebben in deze zaak, want het is wel zeer eenvoudig nu tot vervolging te beslissen, doch ik vraag mij af of daarmee de zaak en de rechtvaardigheid wel mede is gediend. Ik verkeer zelf in twijfel en ben eveneens geneigd tot deponeren (...)."

De procureur-generaal antwoordde per brief, die dateert van 29 juli 1949, aan de luitenant-generaal het volgende:⁸⁰

"Nu blijktbaar iedere vreemde inmenging en belangstelling is verdwenen zou ik de voorkeur geven aan deponering. Dit neemt niet weg dat de gedragingen van Maj. [onleesbaar] op zich zelf begrijpelijk en verklaarbaar niettemin afkeuring behoeven omdat hij niet in een absolute dwang-positie verkeerde (...) Waar Maj. [onleesbaar] zich niet aan excessen zoals mishandelingen heeft schuldig gemaakt en hij niet geheel ten onrechte kon overwegen dat deze

⁷⁸ Ook in andere rechtszaken, zie hoofdstuk 4

⁷⁹ Rechtbank 's-Gravenhage, 14-09-2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793 r.o. 2.7

⁸⁰ Rechtbank 's-Gravenhage, 14-09-2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793 r.o. 208

boenja's binnen afzienbare tijd de streek opnieuw zouden onveilig maken geef ik je in overweging de zaak onvervolgd te laten."

Uit deze brieven blijkt dat de luitenant-generaal het oordeel van de procureur-generaal vraagt over executiezaken. De luitenant-generaal twijfelt zelf namelijk of hij tot vervolging moet overgaan of de zaak moet deponeren. De procureur-generaal geeft de voorkeur aan deponering omdat de inmenging en belangstelling - voor de situatie in Nederlands-Indië - net was verdwenen. Ook uit andere bronnen blijkt dat de procureur-generaal Henk Felderhof vaker het 'landsbelang' boven het recht verkoos. Na een onrechtmatige aanval door Nederlandse militairen op het dorpje Pesing werd er een onderzoek ingesteld. Felderhof voegde als opmerking toe:⁸¹ *'Overigens is het natuurlijk gewenscht de affaire Pesing verder te laten rusten, het zal dezer dagen en in de nabije toekomst nog wel meer gebeuren.'*

Ondanks dat er in de besproken gevallen is gekozen om niet tot vervolging over te gaan, werd er in een andere zaak wel besloten om een strafrechtelijk onderzoek in te stellen tegen vier militairen die in 1949 betrokken waren bij de executies op Zuid-Celebes. Desondanks is er in 1954 alsnog besloten om het strafrechtelijk onderzoek te laten stranden en de militairen niet verder te vervolgen.⁸²

Naar aanleiding van de Bondowoso-affaire vond er eveneens een strafrechtelijke vervolging plaats. De Bondowoso-affaire, ook wel 'de Lijkentrein' genoemd werd in de internationale politiek en media uitvoerig besproken omdat er bij een transport van krijgsgevangenen 46 Indonesische mannen om het leven kwamen. De 100 krijgsgevangenen werden op 23 november 1947 vervoerd in een goederenwagon die bijna helemaal luchtdicht was, waardoor bijna de helft van hen het niet had overleefd. De betrokken militairen werden door de militaire justitie slechts minimaal bestraft.⁸³ De gezaghebber van het gevangentransport werd vrijgesproken omdat hij enkele ventilatiegaten had gemaakt, waardoor er geconcludeerd werd dat hij alles had gedaan wat hij had kunnen doen om het drama te voorkomen⁸⁴. De organisator van het transport kreeg een gevangenisstraf van 8 maanden, de transportleider 4,5 maand en de andere zes begeleiders

---

⁸¹ R. Nijboer, 'Bagatelliseren van Nederlands optreden in Nederlands-Indië helpt begrip ervan niet verder'

⁸² Rechtbank 's-Gravenhage, 11-03-2015, ECLI:NL:RBSGR:2015:2442 r.o. 2.8

⁸³ A. van Liempt, 'De Lijkentrein'

⁸⁴ M. de Vreede, 'En nu is het oorlog, 07-07-2017'

kregen een kortere straf omdat zij minder verantwoordelijkheid droegen.⁸⁵ De straffen waren erg laag, zeker in vergelijking met een ander proces van drie mariniers dat bijna tegelijk plaatsvond. De mariniers hadden om humanitaire en religieuze redenen geweigerd om een kampong in brand te steken en werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van 2 tot 2,5 jaar.⁸⁶

Strafvervolging van militairen was ongewenst en in de gevallen waarbij er wel tot vervolging werd overgegaan, was de uitkomst minimaal of vond er zelfs geen bestraffing plaats. Naast het feit dat de strafvervolging ongewenst was, speelden er ook andere factoren mee waardoor de strafvervolging werd bemoeilijkt of niet gestimuleerd. Dit wordt in de volgende paragraaf besproken.

3.4 Haagse onmacht

Strafvervolging van militairen was niet alleen ongewenst, het was vaak ook slecht uitvoerbaar. De verantwoordelijkheid om een strafrechtelijke vervolging in te stellen lag in de Batavia, en dus niet in Den Haag, vanwege de formele scheiding van verantwoordelijkheden.⁸⁷ Er was sprake van ‘Haagse onmacht’ waarbij de regering vanuit Nederland slechts inlichtingen kon opvragen.⁸⁸ Het verdoezelen van het extreme geweld in Nederlands-Indië was mogelijk door het gebrek aan belangstelling van parlementariërs die deel uitmaakten van de regeringscoalitie en door de oppositie die hier geen punt van maakten en het onderwerp extreem geweld vermeden. De communicatie tussen Den Haag en Batavia verliep via de minister van Overzeese Gebiedsdelen en de gouverneur-generaal. Desondanks waren de Haagse politici op de hoogte van het geweld door de media en de Kamerdebatten, maar er werd onverschillig met de kennis over de oorlogsvoering omgegaan. Afgezien van een paar Kamerleden lieten de politieke partijen het in hun controlefunctie volledig afweten. Alleen de Communistische Partij van Nederland (CPN) en de Partij van de Arbeid (PvdA) maakten zich zorgen over het massageweld en stelden Kamervragen. De regering verzocht in dat geval Johannes H. van Maarseveen, de minister van Overzeese Gebiedsdelen om de gouverneur-generaal in Batavia tot een onderzoek aan te zetten. Deze opdracht werd vervolgens doorgegeven aan lagere autoriteiten die het onderzoek lieten

---

⁸⁵ NPS, *‘De Oorlog: Bondowoso-affaire: lijkentrein’*

⁸⁶ C. van der Heijden, ‘Oogjes dicht en snaveltjes toe’

⁸⁷ Scagliola, ‘Last van de oorlog’

⁸⁸ Van Doorn en Hendrix, ‘Ontsporing van geweld’, p. 197

uitvoeren, vaak door personen die nauwe banden met de militairen hadden. Lopende het onderzoek kon Den Haag alleen maar afwachten op de uitkomst van het onderzoek die vaak lang op zich lieten wachten. Van Doorn en Hendrix omschreven dit als de Haagse onmacht.⁸⁹ Volgens de Jong werden onderzoeken expres vertraagd om kritische vragen te ontwijken.⁹⁰ Hij stelde dat vragenstellers tevreden gehouden konden worden met het antwoord dat de zaak aan onderzoek onderhevig was. Daarnaast bemoeilijkten en vertraagden militaire instanties onderzoeken die vanuit Batavia werden ingesteld. Door de bureaucratie en de gesloten houding was het lastig om juridische bewijslast te vinden.⁹¹ Vaak was het antwoord uit Batavia dan ook dat het onderzoek geen resultaat had opgeleverd.

De lange looptijden van onderzoeken en onbevredigende of uitblijvende onderzoeksresultaten zorgden voor frustratie bij een aantal linkse parlementariërs. Zij eisten vanaf 1949 onafhankelijke onderzoeken naar het extreme massageweld, maar zowel van Maarseveen als zijn voorganger Sassen wezen deze verzoeken nooit toe.⁹² Na veelvuldig aandringen van PvdA-kamerleden en veel kritische krantenberichten over het optreden van het Nederlandse leger, besloot de van Maarseveen om stappen richting een onafhankelijk onderzoek te zetten. Hij informeerde in Batavia naar de mogelijkheid om Nederlandse juristen naar Nederlands-Indië te zenden voor een onderzoek.⁹³ De legercommandant Buurman van Vreeden antwoordde dat hij er bezwaar tegen had om Nederlandse juristen naar Nederlands-Indië te sturen omdat ze niet bij hun werk op de vingers gekeken wilde worden. Hij wilde niet dat de Nederlandse juristen het werk ‘van achter de schrijftafel zouden bekijken’ en zij werden daarom direct onder de procureur-generaal geplaatst om hem bij zijn strafvervolgingen te ondersteunen. Door de nauwe samenwerking kon er een zo ruim mogelijk beeld gecreëerd worden van de door militairen in Indonesië gepleegde strafbare feiten, aldus Buurman van Vreeden.⁹⁴ Een maand later werd van Maarseveen verzocht om drie Nederlandse juristen te sturen, voor een periode van zes maanden en in de hoedanigheid van tijdelijke ambtenaren onder leiding van de procureur-generaal.⁹⁵ De

---

⁸⁹ De Jong, *Het Koninkrijk*

⁹⁰ Van Doorn en Hendrix, *Ontsporing van geweld*

⁹¹ Scagolia, ‘Last van de oorlog’

⁹² R. Limpach, ‘De Brandende Kampongs van Generaal Spoor’, p. 586

⁹³ NA, AS, 3765, Telegram van Van Maarseveen aan HVK, 13 juli 1949

⁹⁴ NA, AS, 3765, Telegram van Buurman van Vreeden aan Van Maarseveen, 16 juli 1946

⁹⁵ NA, AS, 3764, Telegram van Van Maarseveen aan HVK, 3 oktober 1949. Uit het antwoord van Van Maarseveen blijkt het verzoek van HVK

Kamerleden waren teleurgesteld over de aanpak van het onderzoek en over de mate van onafhankelijkheid.⁹⁶ Van Maarseveen twijfelde of een onafhankelijk onderzoek niet ‘zijn opportuniteit heeft verloren’ aangezien er bekend was geworden dat er een vervroegde soevereiniteitsoverdracht zou plaatsvinden. Een dergelijk onderzoek zou volgens hem de rondetafelconferentie waarop de soevereiniteitsoverdracht moest worden geregeld kunnen doen mislukken. Tot grote frustratie van de PvdA-kamerleden heeft er uiteindelijk nooit een onafhankelijk onderzoek plaatsgevonden. In oktober 1949 werden C. van Rij en W.J.H. Stam officieel benoemd tot ambtenaar ter beschikking van de Procureur Generaal.⁹⁷ Zij werden gevraagd om hun onderzoek te beperken tot al behandelde gevallen van extreem geweld.⁹⁸ Volgens R. Limpach was het onderzoek ‘uiteindelijk objectief, onafhankelijk, grondig en uiterst kritisch’. De kritische parlementariërs kregen het rapport echter nooit te zien omdat de rapporten geheim bleven.⁹⁹

3.5 Politieke houding inzake Indonesië na 1949

Tijdens de oorlog wilde men de (strafbare) feiten verbloemen en voorkomen dat de waarheid boven water kwam. Hoe werd hier na de oorlog mee omgegaan? De uitkomsten van verschillende onderzoeken wekten weinig interesse op. Zelfs na de oorlog was men niet geïnteresseerd in wat er zich in Nederlands-Indië had afgespeeld. Het was een taboe en het grote zwijgen was begonnen. Het zwijgen werd doorbroken door een interview met Hueting¹⁰⁰ in 1969 bij het TV-programma ‘Achter het Nieuws’.¹⁰¹ In zijn interview onthulde hij hoe de situatie er daadwerkelijk aan toe ging in Nederlands-Indië tijdens de dekolonisatieoorlog. Hij verklaarde dat het geweld van hogerhand officieel werd verordonneerd en deze bekentenis veroorzaakte zijn bekentenis een ontploffing.¹⁰² Naar aanleiding van het interview met Hueting verscheen de Excessennota, maar de archieven bleven gesloten. Archiefmap 1304 was in het bijzonder geheim en lag in de kluis omdat het materiaal bevatte over het Bloedbad in Rawagedeh. Archiefmap 1304 is pas een aantal jaar geleden vrijgekomen. Volgens de Excessennota vonden er ongeveer

---

⁹⁶ R. Limpach, ‘De Brandende Kampongs van Generaal Spoor’, p. 587

⁹⁷ NA, AS, 4724, Uittreksel uit het Register der Besluiten Secretaris van de Staat, Hoofd van het Departement van Justitie van 28 Oktober 1949, nr. Geh/61/22

⁹⁸ R. Limpach, ‘De Brandende Kampongs van Generaal Spoor’, p. 588

⁹⁹ Volkskrant, ‘Politieke schuldvraag altijd gemeden in Indonesië-debat

¹⁰⁰ Soldaat in Nederlands-Indië van 1945 tot 1950

¹⁰¹ VARA, Achter het Nieuws, 17-01-1969

¹⁰² K. Freriks, ‘Na zijn bekentenis kantelde het beeld over Indië’

twintig executies plaats. Ondertussen is er bekend dat het ging om 431 geëxecuteerde mannen. De Excessennota was bedoeld om duidelijkheid te creëren over wat er in Nederlands-Indië had afgespeeld, maar de waarheid werd juist door de regering wederom bewust achtergehouden. In archiefmap 1304 wordt beschreven hoe een majoor de opdracht kreeg om te zwijgen over wat er was gebeurd in Rawagedeh en om zelfs tegen een onderzoekscommissie van de VN alles te ontkennen.¹⁰³ Hieronder de aantekeningen van een medewerker van de procureur-generaal van het Hooggerechtshof te Batavia:¹⁰⁴

[De compagniescommandant] heeft opdracht ontvangen van [zijn bataljonscommandant]: ruim weerstand Rawagede op. Rawagede is een kampong van waar uit regelmatig beschietingen plaatsvonden [...]

9 Dec. Om zes uur 's morgens was de kp. ingesloten en men is toen met een troep van 35 man onder luitenant [...] voorwaarts gegaan. Men heeft toen 8 à 9 maal een troep van [±] 12 man ter plaatse geëxecuteerd. Volgens [de compagniescommandant] zijn in alle gevallen de noodige waarborgen genomen dat men geen 'goede' elementen in de executies betrok. Alle geëxecuteerde personen hadden lange haren, geen dikke eeltlaag op handen en voeten, zij waren allen in het bezit van papieren van de Hizboellah en soortgelijke organisaties. [...]

Tenslotte is nog een groepje van 7 à 10 personen geëxecuteerd die in handen van segt [...] [was] gevallen. Ook deze groep was aanvankelijk groter, doch daarvan is er een aantal na onderzoek vrijgelaten.

[...]

Beroerd is natuurlijk dat [de compagniescommandant] tegenover de C.G.D. [de Commissie van Goede Diensten van de VN] de juiste toedracht heeft verzwegen en feitelijk heeft moeten verzwijgen.

Bovenstaande beschrijft het bloedbad in Rawagedeh en dat een soldaat daarover heeft moeten zwijgen. Na het insluiten van de kampong hebben er meerdere executies in groepen van zeven tot twaalf personen plaatsgevonden. De Nederlandse regering heeft deze documenten jarenlang

---

¹⁰³ J. Boom, 'Archiefmap 1304 – nieuw bewijs van massa-executie in Indonesië'

¹⁰⁴ Archiefmap 1304

achtergehouden. Oud-archivaris, historicus en tevens onderzoeker Harm Scholtens¹⁰⁵ is van mening dat de Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië openbaar horen te zijn. Wettelijk gezien kan een document alleen afgeschermd worden als het staatsbelang wordt geschaad door openbaarmaking.¹⁰⁶ In hoeverre kan dit zestig jaar na dato nog stand houden?

Een regering hoort eerlijk te zijn tegen haar bevolking, maar daarentegen heeft de regering bewust gelogen en informatie achtergehouden in de Excessennota over wat er zich daadwerkelijk heeft afgespeeld in Nederlands-Indië. Bovendien zijn de Nederlandse militairen in bescherming genomen doordat premier de Jong heeft verklaard, na het verschijnen van de Excessennota, dat er geen vervolging ingesteld zou worden tegen de niet-verjaarde misdrijven jegens de Nederlandse militairen.¹⁰⁷ Door deze toezegging van de Nederlandse premier was vervolging jegens Nederlandse militairen nooit meer mogelijk. Dit werd bevestigd in 1995 toen de procureur-generaal van het parket Arnhem de minister van Justitie informeerde dat ook in het geval dat zaken die niet waren verjaard een vervolging niet-ontvankelijk verklaard zal worden door het Openbaar Ministerie (OM).¹⁰⁸ Naar het oordeel van het OM zal een vervolging stranden op:

a. de beslissing van de Nederlandse regering, genomen in 1969, om niet meer te vervolgen

b. de eerder genomen sepot-beslissing

c. het lange uitblijven van de vervolging nu men reeds in 1947/1948, doch zeker in 1969 reeds bekend was met de feiten

d. rechtsongelijkheid, nu soortgelijke delicten in de periode 1946-1950 werden berecht terzake overtreding van de artikelen 287 en 289 van het Wetboek van Strafrecht waarop een mindere strafbedreiging van toepassing was dan op de nu toegepaste artikelen.

De minister van Justitie speelde dit door aan de Tweede Kamer en schreef in een brief¹⁰⁹ dat het oriënterend onderzoek tot de uitkomst leidde dat een vervolging niet meer mogelijk zou zijn. Oorlogsmisdaden verjaren niet, maar door de toezegging van premier de Jong was hier een uitzondering op gemaakt voor Nederlandse militairen in Indonesië tussen 1945 en 1950

---

¹⁰⁵ Scholtens was hij bezig met onderzoek naar Rawagedeh voor zijn doctoraalscriptie geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen.

¹⁰⁶ J. Boom, 'Archiefmap 1304 – nieuw bewijs van massa-executie in Indonesië'

¹⁰⁷ Kamerstukken II, 1969, 10 008, nr. 3, p. 3613-3614

¹⁰⁸ Rechtbank 's-Gravenhage, 14-09-2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793, r.o. 2.14-2.15

¹⁰⁹ Brief dateert van 5 september 1995

waardoor zij een status van immuniteit verleend kregen. De toezegging van premier De Jong is merkwaardig en roept allerlei vragen op, zeker nu er in 2011 is geoordeeld door de rechtbank Den Haag dat de Nederlandse Staat financieel aansprakelijk is voor de misdrijven van Nederlandse militairen. Het lijkt alsof er een zekere censuur is opgelegd door de Nederlandse overheid waarbij de kwestie Nederlands-Indië in de doofpot zit en moet blijven zitten. Volgens W. IJzereef en Scagliola¹¹⁰ was er tijdens de dekolonisatieoorlog al gekozen voor een doofpotbeleid om nationale en internationale politieke steun te behouden en zodat de militairen hun moraal konden behouden.

Dit beleid leek ook door het OM nagestreefd te worden. Enerzijds werd er geen strafrechtelijke vervolging ingesteld tegen Nederlandse militairen die oorlogsmisdaden hebben begaan, anderzijds vervolgde het OM wel een schrijver die de vergelijking maakt tussen SS'ers en 'onze jongens in Indië'. In een interview met het Nieuwsblad van Het Noorden op 6 maart 1992 zei Graa Boomsma¹¹¹ over toenmalige soldaten: *'Ze waren geen ss'ers, nee, ook al konden ze door de dingen die ze daar deden, er wel degelijk mee worden vergeleken'*.¹¹² De rechtbank Groningen sprak hem vrij van smaad, maar het OM ging hiertegen in beroep. Ook in beroep werd Boomsma vrijgesproken met een beroep op vrijheid van meningsuiting.

Een aantal jaar later werd er in 1995 formeel bekrachtigd dat Nederlandse militairen niet strafrechtelijk vervolgd konden worden. In datzelfde jaar vierde de Republiek Indonesië haar 50^e verjaardag. Koningin Beatrix werd ter ere van het 50-jarige bestaan van de Republiek Indonesië uitgenodigd voor een staatsbezoek. Dit zorgde voor opschudding en het was een grote belediging voor Indonesië toen Beatrix pas op 21 augustus verscheen en daardoor de belangrijke gelegenheid miste.¹¹³ Indonesië houdt 17 augustus 1945 aan als officiële datum waarop de onafhankelijkheid door Soekarno werd uitgesproken.¹¹⁴ Nederland benadrukt 50 jaar later door het te laat komen van Beatrix pijnlijk dat die datum niet wordt erkend. Bovendien mocht Beatrix in opdracht van de regering geen expliciete excuses uitspreken uit angst voor verontwaardiging

---

¹¹⁰ Scagliola, 'Last van de oorlog'

¹¹¹ Schrijver van de roman 'De laatste tyfoon', 1992

¹¹² 'Graa Boomsma noemt uitlating Indië-veteraan over SS leugen', 06-01-1995

¹¹³ Telegraaf, 'bezoek Indonesië werd dieptepunt

¹¹⁴ Nederland houdt nog steeds 29-12-1949 aan als datum dat zij officieel de soevereiniteit hebben overgedragen

van de veteranen.¹¹⁵ Ondanks dat er veel tijd verstreken is, bleef de kwestie erg gevoelig voor de Nederlandse regering. De situatie veranderde in 2005 toen minister Bot van Buitenlandse Zaken op 16 augustus 2005 in een toespraak heeft verklaard dat Nederland met de grootschalige inzet van Nederlandse militairen achteraf gezien aan de verkeerde kant van de geschiedenis heeft gestaan.¹¹⁶

---

¹¹⁵ Volkskrant, Indonesië vraagt koningin Beatrix niet om excuses

¹¹⁶ E. Sturm, 'Ben Bot: Over het verleden heen kijken'

Hoofdstuk 4: Rechtszaken

4.1 De zaak Nasoetion 1953

In 1950 startte Adriana Nasoetion- Van der Have, de weduwe van een vermoorde Indonesische topambtenaar, een rechtszaak tegen de Nederlandse Staat.¹¹⁷ Masdoelhak Nasoetion werd op 21 december 1948 onder Operatie Kraai tijdens een patrouille van het Korps Speciale Troepen door Nederlandse militairen doodgeschoten. Nasoetion was de regeringsadviseur van de Indonesische vicepresident Mohammed Hatta en zijn dood was een moord in de hoogste politieke kringen in Indonesië. Deze zaak werd besproken in Den Haag, bij de VN en kwam later ook terug in de Excessennota.¹¹⁸ Na de onafhankelijkheid stuurde Adriana Nasoetion- Van der Have een brief naar de minister van Oorlog in Den Haag waarin zij compensatie eiste. De Nederlandse Staat nam het standpunt in dat bij de soevereiniteitsoverdracht de rechtspersoon Indonesië alle verplichtingen van de rechtspersoon Nederlands-Indië had overgenomen en dat zij daarom aansprakelijk zouden zijn en dus niet de Nederlandse Staat.¹¹⁹ Haar advocaat startte een rechtszaak tegen de Staat en de rechter concludeerde uit de reactie van de minister van Oorlog op de eis van de weduwe Nasoetion dat de Staat de gepleegde strafbare feiten en het feit dat de Van der Have recht heeft op schadevergoeding niet had ontkend. De rechtbank Den Haag kwam daarom in 1953 tot het oordeel dat de Nederlandse Staat aansprakelijk werd gesteld voor de moord op haar man en werd veroordeeld tot betaling van schadevergoeding. De Staat tekende hoger beroep aan tegen het vonnis, maar partijen kwamen tot een schikking waarbij de Staat voor 149.000 gulden de aansprakelijkheid afwees.¹²⁰ De Nederlandse Staat heeft nooit formeel verantwoordelijkheid genomen voor deze moord. Het was de eerste keer dat een slachtoffer van Nederland militair geweld in Indonesië in het gelijk werd gesteld. Ondanks dat de rechtbank Den Haag in 1953 al oordeelde dat de Staat financieel aansprakelijk was voor de misdaden van Nederlandse militairen in Nederlands-Indië, bleef het na dit rechterlijk oordeel bijna 60 jaar lang stil tot het proces van de ‘weduwen van Rawagedeh’ begon.

---

¹¹⁷ F. Vermeulen, ‘Staat al 60 jaar aansprakelijk voor excessen Indonesië’

¹¹⁸ J. Bank, in: De excessennota, p. 33-34

¹¹⁹ Document van het Nationaal Archief

¹²⁰ F. Vermeulen, ‘Hoe een weduwe de Nederlandse staat deed buigen’

4.2 De weduwen van Rawagedeh

In 2009 hebben tien eisers de Nederlandse staat gedagvaard voor de rechtbank Den Haag.¹²¹ De eisers bestaan uit zeven Indonesische vrouwen en één dochter wier echtgenoten en wier vader op 9 december 1947 door Nederlandse militairen zijn geëxecuteerd. Daarnaast ook één Indonesische man die de executie heeft overleefd en de Stichting Komite Utang Kehormatan Belande (Comité Nederlandse Ereschulden (KUKB)). Zij legden twee vorderingen neer bij de Staat.¹²² Aan de eerste vordering lag ten grondslag dat de Staat onrechtmatig heeft gehandeld door het executeren van de echtgenoten en de vader, dan wel door het mislukt executeren jegens eiser zelf. Daarnaast vorderden zij dat de Staat onrechtmatig heeft gehandeld door het niet-instellen van een gedegen onderzoek en het niet-vervolgen en berechten van de voor deze executies verantwoordelijk militairen.

De vordering voor het niet-instellen van een strafrechtelijk onderzoek naar de executies en het niet-vervolgen van de voor deze executies verantwoordelijke Nederlandse militairen werd niet toegewezen. Het vorderingsrecht van de eisers is volgens de rechtbank in 1948 opvorderbaar geworden en in 1953 voltooid.¹²³ De rechtbank verklaarde vervolgens dat ‘bij deze stand van zaken in het midden kan blijven of de Staat onrechtmatig jegens eisers heeft gehandeld door geen verdergaand strafrechtelijk onderzoek in te stellen naar de executies en door geen vervolging in te stellen tegen de verantwoordelijke militairen’.¹²⁴ De rechtbank liet deze vraag bewust onbeantwoord.

Het onrechtmatig handelen door het executeren van de mannen werd door de Staat onmiddellijk erkend¹²⁵ en gold daarom als onbetwist uitgangspunt. De Staat stelde echter wel dat de mogelijkheid hiertoe verjaard was, maar de rechtbank verwierp dit beroep gezien de ernst van de feiten en de uitzonderlijkheid van de situatie. De rechtbank Den Haag oordeelde daarom in 2011 wederom dat de Nederlandse Staat financieel aansprakelijk is voor het onrechtmatig handelen jegens acht van de tien eisers. De rechtbank verweet de Staat dat hij een afwachtende houding

---

¹²¹ Rechtbank 's-Gravenhage, 14-09-2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793

¹²² R.o 3.2

¹²³ R.o. 4.23

¹²⁴ R.o. 4.24

¹²⁵ R.o 3.3

heeft terwijl hij kennis droeg van de feiten en zijn verantwoordelijkheid daarvoor.¹²⁶ Bovendien had de Staat er rekening mee moeten houden dat hij tot vergoeding van schade zou worden aangesproken.¹²⁷ De Nederlandse Staat gedroeg zich naar mening van de rechtbank al zestig jaar passief terwijl hij had kunnen handelen naar zijn aansprakelijkheid.¹²⁸ De vordering werd daarom toegewezen aan de echtgenoten en de man zelf. De vorderingen van de dochter en de Stichting KUKB werden afgewezen omdat het handelen van de Staat hen minder direct raakte.¹²⁹ De Staat had geen hoger beroep ingesteld, maar de zaak geschikt.

Na de uitspraak in 2011 legden 76 weduwen uit Sulawesi (toenmalig Celebes) een vordering tot schadevergoeding bij de Staat neer. Ook verzocht het KUKB naar aanleiding van de rechtszaak in januari 2012 het OM in Arnhem om over te gaan tot vervolging van de Nederlandse militairen die destijds betrokken zijn geweest bij de gepleegde misdrijven in Rawagedeh. In maart 2012 werd een tweede verzoek gedaan van de Stichting KUKB met betrekking tot de gebeurtenissen in Zuid-Celebes. Het OM had daarom een oriënterend feitenonderzoek gedaan, maar kwam op 13 april 2012 tot de conclusie dat het recht tot vervolging is vervallen wegens verjaring van de feiten.¹³⁰ In 1995 concludeerde het OM dan ook, na het doen van een oriënterende feitenonderzoek, dat een strafrechtelijke vervolging niet meer mogelijk was. Desondanks heeft de Staat in het kader van rechtsgelijkheid zich bereid verklaard om middels een privaatrechtelijke vaststellingsovereenkomst vorderingen uit onrechtmatige daad te regelen.

4.3 De civiele regeling 2013

De regeling ‘*van de contouren van een civielrechtelijke afwikkeling ter vergoeding van schade aan weduwen van slachtoffers van standrechtelijke executies in het voormalige Nederlands-Indië van vergelijkbare ernst en aard als Rawagedeh en Zuid Sulawesi*’ werd gepubliceerd in 2013.¹³¹ De vaststellingsovereenkomst heeft een zuiver privaatrechtelijk karakter en biedt nadrukkelijk geen publiekrechtelijke basis. Op grond van deze regeling komen voor vergoeding in aanmerking degenen die getrouwd zijn geweest met een persoon die door Nederlandse militairen

---

¹²⁶ R.o 4.14

¹²⁷ R.o. 4.15

¹²⁸ F. Vermeulen, ‘Nederland moet handelen naar aansprakelijkheid’

¹²⁹ R. o 4.17

¹³⁰ Openbaar Ministerie, Aangiften strafbare feiten Rawagedeh en Zuid-Celebes leiden niet tot strafrechtelijk onderzoek

¹³¹ Staatscourant, jaargang 2013, nr. 283

is geëxecuteerd tijdens een standrechtelijke executie van vergelijkbare aard en ernst als die in Rawagedeh en Zuid-Sulawesi. Daarnaast moet de executie vermeld zijn in reeds gepubliceerde openbare bronnen. De vergoeding bedraagt €20.000 en in dit bedrag is alles inbegrepen, waaronder gemaakte kosten voor het indienen van het verzoek. In artikel 2 van de vaststellingsovereenkomst is opgenomen dat partijen elkaar finale kwijting verlenen en zij over en weer niets meer van elkaar te vorderen hebben.

Volgens Liesbeth Zegveld, advocaat van de weduwen van Rawagedeh, was de regeling bedoeld om slepende juridische zaken te voorkomen, maar het wordt nu door de staat gebruikt als middel om individuele zaken te betwisten.¹³² Het is namelijk lastig voor de weduwen om voldoende aannemelijk te maken dat zij voldoen aan de voorwaarden. De weduwen moeten het huwelijk en de standrechtelijke executie bewijzen door middel van tenminste twee verklaringen waarvan er één van de weduwe zelf mag zijn.¹³³ Ook is vereist dat de executie gepubliceerd moet zijn in openbare bronnen. Zoals blijkt uit voorgaande hoofdstukken werden niet alle ‘excessen’ gepubliceerd of gedocumenteerd, maar in de doofpot gedaan waardoor deze claims stranden. Daarnaast moet de weduwen een geldig identiteitsbewijs en een afschrift uit het plaatselijke bevolkingsregister verschaffen. Alle documenten en verklaringen moeten in het Nederlands worden verstrekt. Zegveld beschuldigt de overheid er van dat er ook in dit proces traag wordt gewerkt en zware eisen worden gesteld aan de bewijsvoering.¹³⁴

De regeling trad in werking op 11 september 2013 en was geldig voor een periode van twee jaar, derhalve tot 11 september 2015. Ondertussen is de regeling al voor de tweede keer met een periode van twee jaar verlengd en is nu nog geldig tot 11 september 2019.¹³⁵ Naast het verlengen van de geldigheid van de regeling, is het ook inhoudelijk aangevuld. De regeling voorzag namelijk niet in situaties waarbij de hoogbejaarde weduwen kwamen te overlijden in een lopende procedure waardoor de claim kwam te vervallen.¹³⁶ Indien een weduwe nu komt te overlijden gedurende een procedure, heeft de vordering nog steeds kans van slagen. Haar rechtsopvolger kan als partij optreden in de plaats van de oorspronkelijk partij door de procedure te schorsen en

---

¹³² F. Vermeulen, Kabinet debat aan oeverloos gedoe Indonesië claims

¹³³ J. van de Bunt, ‘Een regeling voor weduwen van slachtoffers van Nederlands geweld in Indonesië’3

¹³⁴ ‘Sympathieke’ regeling levert stokoude weduwen nog niets op

¹³⁵ Rechtbank 's-Gravenhage, 23-01-2019, ECLI:NL:RBDHA:2019:500 r.o. 2.22

¹³⁶ J. van de Bunt, ‘Een regeling voor weduwen van slachtoffers van Nederlands geweld in Indonesië, Nederlands Juristenblad, 12-12-2014, afl. 43

te hervatten op grond van artikelen 225-227 Rv. Indien er wordt doorgeprocedeerd in naam van de oorspronkelijk partij, dan kan de rechtsopvolger bij een veroordelend vonnis op zijn eigen naam executeren conform artikel 6:142 lid 1 BW.

De civiele regeling wordt in het algemeen gezien als een breekijzer waarmee het de juridische afwikkeling van de dekolonisatieoorlog in Indonesië pas zestig jaar later in gang zet. De Staat heeft de regeling opgesteld met als doel de positie van de slachtoffers van het geweld door Nederlandse militairen in de periode 1945-1949 te verbeteren. Door de vele obstakels vallen er veel slachtoffers buiten de boot, waardoor zij alsnog gedwongen zijn om een procedure aan te spannen bij de rechter.

4.4 Daaropvolgende rechtszaken

Ondanks de regeling van 2013 zijn er veel civiele procedures gestart door weduwen die niet aan de voorwaarden konden voldoen. In eerste instantie dacht advocaat Zegveld dat het oordeel van de rechter alleen voor weduwen gold.¹³⁷ De rechter oordeelde dat er geen grond is om onderscheid te maken tussen kinderen en weduwen. Desondanks komt er geen civiele regeling tot stand voor de nabestaanden van slachtoffers. Volgens Zegveld is dat te wijten aan het ontbreken van politieke wil. Premier Mark Rutte kan een rol spelen, maar ook hij laat het bewust lopen, waardoor er nu sprake is van slepende individuele juridische procedures. Een aantal rechtszaken worden besproken.

4.4.1 Aansprakelijkheid van Nederland

Kort na de bekendmaking van de civiele regeling in 2013 werden er voor de rechtbank Den Haag vier rechtszaken aangespannen tegen de Nederlandse staat. Het ging hierbij om de onrechtmatige executies van mannen door Nederlandse militairen tijdens de zuiveringsacties op toenmalig Zuid-Celebes (nu: Zuid-Sulawesi) in 1946 en 1947.¹³⁸ Een vijfde rechtszaak ging over de door Nederlandse militairen gepleegde geweldsexcessen in Peniwen in 1949.¹³⁹ In totaal waren er 23 eisers; achttien weduwen en vijf kinderen die stelden dat hun echtgenoot/vader onrechtmatig was geëxecuteerd. Net zoals in de zaak van Rawagedeh slaagde het beroep op verjaring door de Staat

---

¹³⁷ Veel kinderen van de omgekomen mannen hebben zich ook gemeld en vinden dat zij recht hebben op schadevergoeding. Als kind keken zij immers 'gewoon' toe hoe hun vaders werden geëxecuteerd.

¹³⁸ Rechtbank 's-Gravenhage, 11-03-2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:2442

¹³⁹ Rechtbank 's-Gravenhage, 11-03-2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:2449

niet. In tegenstelling tot de zaak Rawagedeh faalde dit beroep ook ten opzichte van de kinderen van de geëxecuteerde mannen. De rechtbank in Den Haag oordeelde dat de Nederlandse Staat aansprakelijk is voor de schade van alle 23 eisers, dus zowel de weduwen als de kinderen. Volgens de rechtbank is er geen grond om een onderscheid te maken tussen echtgenoten en kinderen.¹⁴⁰ De aansprakelijkheid ziet op gederfd levensonderhoud.

4.4.2 Misdragingen van Nederlandse militairen

In het begin van 2017 heeft de rechtbank Den Haag twee vonnissen gewezen in zaken over misdragingen van Nederlandse militairen in Nederlands-Indië in de periode 1946-1949. Tot nu toe had de rechtbank zich alleen nog maar gebogen over executies in Rawagedeh, Zuid-Celebes en Peniwen.

- Verkrachting Peniwen

Op 19 en 20 februari 1949 vond er een zuiveringsactie plaats in het dorp Peniwen, waarbij er zonder militaire noodzaak executies plaatsvonden. De eiseres stelde dat zij tijdens deze zuiveringsactie op achttienjarige leeftijd in haar eigen huis is verkracht door vijf Nederlandse militairen, en vorderde daarom een bedrag van €50.000 van de Nederlandse Staat voor de schade die zij heeft geleden.¹⁴¹ De rechtbank stelde dat groepsverkrachting een ernstige aantasting van de integriteit van het lichaam van het slachtoffer is en een onrechtmatige daad vormt.¹⁴² De omstandigheden wogen in dit geval zwaar en daarom slaagde het beroep op verjaring wederom niet. Bovendien oordeelde de rechtbank dat, ondanks dat de militairen in strijd handelden met de instructies en gegeven orders, de aansprakelijkheid op de Staat blijft rusten. De staat dient daarom de schade te vergoeden.¹⁴³ De rechtbank wees de vordering van de eiseres toe en stelde de schade vast op een bedrag van €7.500, welke aansluit bij vergoedingen voor psychisch letsel als gevolg van verkrachting.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ Rechtbank 's-Gravenhage, 11-03-2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:2442, r.o. 26

¹⁴¹ Rechtbank 's-Gravenhage, 27-01-2016:701, ECLI:NL:RBDHA:2016:701

¹⁴² R.o 4.9

¹⁴³ R.o. 4.42

¹⁴⁴ R.o 4.70-4.72

- Foltering Java

De Nederlandse Staat werd ook aansprakelijk gesteld op grond van onrechtmatige daad voor het martelen van een gevangene in Oost-Java in 1947.¹⁴⁵ De man stelde te zijn gemarteld tijdens zijn gevangenschap door militairen van het KNIL met als doel een bekentenis te verkrijgen. Hij heeft verklaard dat hij stroomschokken kreeg, op zijn hoofd werd geslagen, sigaretten op zijn hoofd werden uitgedrukt en de zogenaamde waterproef onderging (grote hoeveelheden water drinken dat er daarna weer uitkomt). Door middel van foto's van letsel, zijn zichtbare littekens op zijn hoofd en het rapport van de forensisch deskundige achtte de rechtbank het slaan op zijn hoofd en het uitdrukken van de sigaretten op zijn hoofd bewezen.¹⁴⁶ Ondanks dat de verklaringen over de stroomschokken en de waterproef consistent en betrouwbaar waren, was hiervoor onvoldoende steunbewijs.¹⁴⁷ De rechtbank veroordeelde de Staat tot een het betalen van een bedrag ter hoogte van €5.000 voor de geleden immateriële schade van de man.

4.4.3 Geslaagd beroep op verjaring

In 2017 vorderden vijftien eisers schadevergoeding voor het onrechtmatig executeren van hun vaders door Nederlandse militairen in Zuid-Sulawesi in 1947.¹⁴⁸ De rechtbank Den Haag honoreerde het beroep op verjaring van de Staat omdat eisers de vorderingen niet binnen een redelijke termijn hebben ingesteld nadat zij op de hoogte waren van de mogelijkheid om de Staat aansprakelijk te stellen.¹⁴⁹ De eisers stelden dat het niet zinvol was om een vordering in te stellen omdat er in de Rawagedeh-zaak was bepaald dat kinderen minder direct geraakt werden en daarom niet in aanmerking kwamen voor schadevergoeding. Na het vonnis op 11-03-2015, waarin de rechtbank oordeelde dat er geen onderscheid gemaakt diende te worden tussen echtgenoten en kinderen, achtten de eisers het wel zinvol om de Staat aansprakelijk te stellen.¹⁵⁰ Volgens de rechtbank was het in strijd met de rechtszekerheid om de aanvang van de redelijke termijn afhankelijk te laten zijn van het tijdstip waarop een procedure voldoende kans van slagen heeft.¹⁵¹ Aangezien de eisers al in 2013 op de hoogte waren van de mogelijkheid om de Staat

---

¹⁴⁵ Rechtbank 's-Gravenhage, 18-07-2018, ECLI:NL:RBDHA:2018:8525

¹⁴⁶ R.o. 2.59

¹⁴⁷ R.o. 2.55

¹⁴⁸ Rechtbank 's-Gravenhage, 22-11-2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:13556

¹⁴⁹ R.o. 4.57

¹⁵⁰ R.o. 4.49

¹⁵¹ R.o. 4.55

aansprakelijk te stellen, vond de rechtbank dat zij te lang hebben gewacht nu zij pas in 2016 de Staat aansprakelijk hebben gesteld en gedagvaard. De rechtbank was daarom niet overgegaan tot aansprakelijkstelling van de Staat.

Het beroep op verjaring van de Staat werd in begin 2019 wederom gehonoreerd door de rechtbank Den Haag.¹⁵² Eisers moeten binnen een redelijke termijn, nadat zij op de hoogte waren van de mogelijkheid om de Staat aansprakelijk te stellen, de vordering tot schadevergoeding instellen. De eisers stelden dat hun vaders onrechtmatig geëxecuteerd zijn door Nederlandse militairen in Nederlands-Indië in 1947. De rechtbank ging niet over tot aansprakelijkstelling van de Staat omdat de eisers te lang hadden gewacht met het instellen van hun vordering.

Conclusie

Met het vonnis in de Rawagedeh-zaak werden de deuren geopend voor de juridische afwikkeling van de dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië. Nederland had niet betwist dat Nederlandse militairen onrechtmatig hadden gehandeld ten tijde van de dekolonisatieoorlog. Gezien dit feit leek het voor de hand liggend dat er nog veel vorderingen jegens de Staat werden ingesteld. Om te voorkomen dat er een langstlepende juridische affaire zou plaatsvinden had de Staat zich daarom bereid verklaard om de vorderingen uit onrechtmatige daad te regelen door middel van het sluiten van een civiele vaststellingsovereenkomst. Er werden hier een aantal voorwaarden aan gesteld waar niet iedereen aan kon voldoen en er veel weduwen buiten de boot vielen, waardoor zij toch genoodzaakt waren om procedures te starten. Naast weduwen eisten kinderen schadevergoeding omdat zij immers ook geleden hadden door het verlies van hun vader. In eerste instantie ging de rechtbank Den Haag hier niet in mee, maar later opende de rechtbank toch de deuren voor kinderen, waardoor ook zij in aanmerking kwamen voor schadevergoeding. Ook slachtoffers van verkrachting, foltering en mishandeling legden vorderingen neer bij de Staat en de rechtbank wees deze toe. Latere vorderingen van kinderen werden echter afgewezen omdat zij deze buiten een redelijke termijn hadden ingesteld, waardoor het beroep van verjaring door de staat slaagde. Het is daarom de vraag of elke nieuwe vordering afgewezen zal worden omdat deze simpelweg buiten een redelijke termijn zijn ingesteld, nu sinds 2013 al bekend was dat er een mogelijkheid was om een vordering tot schadevergoeding in te stellen. De civiele

---

¹⁵² Rechtbank 's-Gravenhage, 23-01-2019, ECLI:NL:RBDHA:2019:500

regeling ter vergoeding van schade is voor de tweede keer met twee jaar verlengd en is geldig tot 11 september 2019. Het is nog onbekend of deze voor de derde keer verlengd gaat worden. Mocht de regeling verlengd worden, is het de vraag hoeveel hoogbejaarde weduwen zich nog zullen melden. Mocht de regeling niet meer verlengd worden, dan lijkt het erop alsof de dekolonisatieoorlog definitief afgewikkeld is.

Hoofdstuk 5: Nasleep

5.1 De gevolgen van de rechtszaken

Op 16 augustus verklaarde de toenmalige Nederlandse minister van Buitenlandse zaken, Ben Bot, dat achteraf gezien ‘met de grootschalige inzet van Nederlandse militairen in 1947 Nederland zich aan de verkeerde kant van de geschiedenis heeft geplaatst’.¹⁵³ Hij had diepe spijt voor al het leed dat de Indonesiërs was aangedaan, maar vermeed het woord ‘excuses’ bewust. De regering heeft de Indië-veteranen altijd in bescherming genomen en nooit een excuses willen uitspreken. Mede doordat er al veel veteranen waren overleden, was het makkelijker om kritisch te zijn tegenover oud militairen en het politieke beleid toentertijd.

De periode vanaf 2011 wordt gedefinieerd door rechtszaken, die namens Indonesische nabestaanden en slachtoffers van het dekolonisatiegeweld, tegen de Nederlandse Staat werden aangespannen. In de eerste rechtszaak werd bepaald dat Nederland excuses moest aanbieden waardoor er een publiek debat ontstond over hoe het excuses er uit moest komen te zien. Hardop werd de vraag gesteld wat de waarde is van een onvrijwillige excuses. De juridische benadering van een excuses heeft namelijk een keerzijde. Doordat de oprechtheid ontbreekt, vermindert het de kans op verzoening aanzienlijk. Bovendien was de Nederlandse Staat bang voor de juridische gevolgen die een excuses met zich mee zou brengen. Dit ligt in lijn met de houding van de regering die vanaf het begin verantwoordelijkheden wegschuift en juridische consequenties vermijdt of verhindert.¹⁵⁴ Kort voordat de regering had aangekondigd excuses aan de weduwen aan te bieden, verklaarde Rutte dat de Nederlandse excuses slechts een aantal specifieke gevallen betrof, zoals Rawagedeh en Zuid-Celebes.¹⁵⁵ Hij benadrukte dat Nederland geen excuses aanbood voor de oorlog in het algemeen of het koloniale verleden in Nederlands-Indië. Op 12 september 2013 heeft de Nederlandse ambassadeur te Jakarta, namens de Nederlandse regering tijdens een toespraak een officieel excuses gemaakt: *‘De Nederlandse regering is zich ervan bewust dat zij een bijzondere verantwoordelijkheid heeft voor Indonesische weduwen van*

---

¹⁵³ E. Sturm, ‘Ben Bot: Over het verleden heen kijken’

¹⁵⁴ B. Lutikhuis, 2014. Juridisch afgedwongen excuses, p.92–105

¹⁵⁵ Persconferentie Mark Rutte 30 augustus 2013

< Persconferentie 30 augustus 2013. <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/mediatekst/2013/08/30/persconferentie-naministerraad-30-augustus-2013.htm>>

*slachtoffers van standrechtelijke executies zoals begaan door Nederlandse militairen in het toenmalige Zuid-Celebes en Rawahgedeh. Namens de Nederlandse regering bied ik excuses aan voor deze excessen.*¹⁵⁶

In deze toespraak werd ook de regeling *'Bekendmaking van de Minister van Buitenlandse zaken en de Minister van Defensie van 10 september 2013 (...) van de contouren van een civielrechtelijke afwikkeling ter vergoeding van schade aan weduwen van slachtoffers van standrechtelijke executies in het voormalige Nederlands-Indië van vergelijkbare ernst en aard als Rawahgedeh en Zuid Sulawesi'* aangekondigd.

5.2 Politieke kentering

Sinds het einde van de dekolonisatieoorlog lijkt er sprake te zijn van politieke onwil om het zwaarbeladen onderwerp te bespreken en het taboe te doorbreken. Door de spijtbetuiging van minister Bot in 2005 werd er een kleine opening gemaakt, maar de daadwerkelijke politieke kentering werd afgedwongen in de rechtszaal doordat Nederland werd veroordeeld tot financiële aansprakelijkheid voor de gepleegde oorlogsmisdaden.

Vanuit de Indonesische kant werd er een grote stap in de buitenlandpolitiek gemaakt in 2015. Voor het eerst sinds de Indonesische onafhankelijkheid heeft een Indonesische president het bevel gegeven om een Nederlandse staatsburger te executeren. De Nederlander Ang Kiem Soei werd voor zijn betrokkenheid bij drugshandel en xtc-productie veroordeeld tot de doodstraf.¹⁵⁷ Verzoeken om Ang gratie te verlenen werden afgewezen. In Nederland kwam een protest op gang en een petitie tegen zijn executie werd meer dan 5000 keer ondertekend. Minister Koenders ondernam tevergeefs diplomatieke pogingen om de executie te voorkomen. Zelfs Koning Willem-Alexander heeft geprobeerd om de president telefonisch van gedachten te laten veranderen. De Nederlandse inspanning mocht niet baten, president Widodo heeft er geen gehoor aan gegeven en de Nederlander laten executeren.

De executie van de Nederlander was een duidelijk signaal dat de verhouding tussen Nederland en Indonesië is veranderd. De executie van de drugshandelaar is ter illustratie van de veranderde

---

¹⁵⁶ Toespraak ambassadeur De Zwaan, Jakarta, 12 september 2013
<<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/toespraken/2013/09/12/toespraak-vanambassadeur-tjeerd-de-zwaan-jakartaerasmushuis.html>>

¹⁵⁷ Nederlander geëxecuteerd in Indonesië

politieke verhoudingen tussen Nederland en Indonesië. Indonesië is niet langer ondergeschikt aan Nederland en is in staat om zich los te maken van Nederland. President Widodo maakt geen onderscheid naar nationaliteit en hecht geen waarde aan (post)koloniale banden met Nederland.¹⁵⁸ Hij verklaarde tijdens een ontmoeting met minister Bert Koenders dat hij ‘een gelijkwaardige relatie met Nederland koestert die gericht is op de toekomst en waar beide landen een voordeel aan hebben’.¹⁵⁹ Door de politieke kentering ligt de geschiedenis wellicht minder gevoelig waardoor een onderzoek naar de executies en oorlogsmisdaden door het Nederlandse leger en de KNIL minder oud zeer naar boven brengt. De regering erkende de roep om een diepgravend onderzoek naar gebeurtenissen ten tijde van de dekolonisatie in Nederlands-Indië, maar was van mening dat deze taak niet is weggelegd voor de overheid.¹⁶⁰ Als argument werd aangevoerd dat er vanuit de kant van Indonesië weinig enthousiasme was voor een dergelijk onderzoek omdat de huidige focus ligt op een gezamenlijk toekomst, in plaats van het verleden.¹⁶¹ Desondanks bleef minister Koenders erop aandringen dat het kabinet de zaak serieus neemt en het van belang is om een groot historisch onderzoek te starten.¹⁶² Een nieuw onderzoek is gevoelig, maar een cruciale stap op weg naar vergeving en verzoening.

Begin 2017 werd er bekend gemaakt dat er een grootschalig en onafhankelijk onderzoek komt naar het geweld tijdens de dekolonisatie in Nederlands-Indië.¹⁶³ Het onderzoek wordt gedaan door het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land-, en Volkenkunde (KITLV), het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) en het Nederlandse Instituut voor Oorlogs-, Holocaust en Genocidestudies (NIOD). Het kabinet stelt hiervoor 4.1 miljoen euro beschikbaar. Minister Koenders is enthousiast en ervan overtuigd dat ‘het onderzoek ons zal helpen om de bewogen periode uit ons verleden beter te duiden en lessen uit het verleden toe te kunnen passen in het huidige en toekomstige beleid’. In november 2017 is er een open brief gestuurd door het Comité Nederlandse Ereschulden (KUKB) met bezwaren over de manier waarop het onderzoek is

---

¹⁵⁸ E. Captain ‘Boodschap aan het verleden? Nederland en Indonesië na de oorlog’

¹⁵⁹ M. Garschagen, President Widodo wenst geen onderzoek naar koloniale oorlog

¹⁶⁰ *Kamerstukken II* 2012/13, 26049, 75 en *Kamerstukken II* 2011/12, Aangangsel van de Handelingen, nr. 1371

¹⁶¹ Dit verklaarde de president in hetzelfde interview met NRC

¹⁶² Bron: Eric Vrijzen, ‘Historicus oordeelt hard over (leger)leiders Nederlands-Indië

¹⁶³ Onderzoek naar dekolonisatie Nederlands-Indië duurt vier jaar, Nieuwsbericht 24-02-2017

< <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2017/02/23/onderzoek-naar-dekolonisatie-nederlands-indie-duurt-vier-jaar>>

opgezet en geleid wordt.¹⁶⁴ Zij stellen dat de studie niet onafhankelijk is aangezien het NIMH onder het ministerie van Defensie valt. De werknemers adviseren de overheid over de claims die zijn ingediend door Indonesische oorlogsslachtoffers en daarom is het problematisch dat zij betrokken zijn bij het Indonesië-onderzoek. Volgens KUKB laat het onderzoek dan ook belangrijke zaken achterwege. De koloniale ideologie komt nauwelijks ter sprake, terwijl dit nog steeds doorwerkt in de huidige denkwijze. Ondanks dat Minister Bot heeft verklaard dat wij aan de verkeerde kant van de geschiedenis stonden, is deze knop nog niet omgezet. De koloniale gedachtegang zou het uitgangspunt moeten zijn van het onderzoek nu deze een belangrijke factor is voor de ontsporing van geweld en de politieke houding van Nederland. De indruk werd gewekt dat Nederlandse en Indonesische historici samen onderzoek gingen doen naar de gezamenlijke geschiedenis, maar er is geen balans tussen Nederlandse en Indonesische onderzoekers. De Nederlandse onderzoeksinstituten domineren en de Indonesische onderzoekers hebben weinig inbreng. Zij kunnen tenslotte alleen assisteren bij de beantwoording van de Nederlandse onderzoeksvragen. De open brief bestaat uit dertien onderbouwde argumenten die twijfels zaaien bij het onderzoek. Uiteraard is het nuttig en noodzakelijk dat er eindelijk een grootschalig onderzoek plaatsvindt, maar het is de vraag in hoeverre dit onderzoek zich onderscheidt qua onafhankelijkheid van eerdere onderzoeken. Wat maakt dat dit onderzoek kritischer wordt dan andere Nederlandse publicaties? Het is van belang dat de Nederlandse onderzoekers geprikkeld, aangemoedigd en in de gaten gehouden worden.¹⁶⁵ Betrek Indonesiërs bij het onderzoek naar de Nederlandse oorlogsmisdaden ten tijde van de dekolonisatieoorlog.

---

¹⁶⁴ Open brief 26 november 2017 van het Comité Nederlandse Ereschulden

¹⁶⁵ L. Nuberg, Onderzoek 'Indië samen met Indonesiërs

Hoofdstuk 6: Conclusie

Mijn scriptie belicht slechts de misdragingen van het optreden van Nederlandse militairen en KNIL-soldaten in Nederlands-Indië. Wellicht enigszins overbodig wil ik opmerken dat in een oorlog altijd gruwelijkheden plaatsvinden. Mijn onderzoek geeft daarom geen volledig beeld van het alledaagse optreden, maar focust juist op de misstanden en de onrechtmatigheden die plaatsvonden. In mijn onderzoek wil ik de Indië-veteranen niet in een slecht daglicht plaatsen, zij waren immers verplicht om slecht voorbereid te gaan strijden in Nederlands-Indië.

Ik heb geprobeerd om in mijn scriptie in kaart te brengen waarom het voor Nederland zo moeilijk was om de dekolonisatie af te sluiten. Het verliezen van de kolonie voelde voor Nederland als falen en daarom probeerden zij koste wat het kost de kolonie te behouden. De Nederlandse regering heeft vanaf het begin de Indië-veteranen in bescherming genomen, ten koste van de waarheidsvinding. Het leek alsof het pas 60 jaar later mogelijk was om de juridische afwikkeling van de dekolonisatie op gang te zetten.

De regering werd hierbij in het nauw gedreven door de vele rechtszaken. De Staat heeft zich na de eerste rechtszaak bereid verklaard om de vorderingen van onrechtmatige daad te regelen via een civiele overeenkomst. Ondanks dat de Staat daartoe niet verplicht was, was het wel eenvoudig om zo proberen te voorkomen dat er slepende juridische procedures zouden plaatsvinden. Desondanks, was voor sommige slachtoffers of nabestaanden procederen de enige mogelijkheid om de Staat aansprakelijk te stellen doordat zij niet aan de voorwaarden van de civiele overeenkomst voldeden. Nu in 2019, lijkt het alsof de rust in de rechtszaal wederkeert. De civiele regeling lijkt in september zijn geldigheid te verliezen.

Dit hoofdstuk van de geschiedenis kan echter nog niet gesloten worden doordat het grootschalig onderzoek naar het geweld tijdens de dekolonisatie nog loopt. Het onderzoek werd aanvankelijk met veel enthousiasme verwelkomt, maar ontvangt nu veel kritiek. Het is de vraag of bij de Nederlandse Staat daadwerkelijk een knop is omgegaan en het besef er is dat wij aan de verkeerde kant van de geschiedenis hebben gestaan. Ik hoop dat verder onderzoek ervoor zorgt dat de waarheid helemaal boven water komt waardoor de kwestie juridisch en politiek afgehandeld is. Ik twijfel, net als velen, in hoeverre dit onderzoek zich zal onderscheiden ten opzichte van voorgaande publicaties met betrekking tot de onafhankelijkheid en de volledigheid.

Literatuurlijst

Boeken

Doel, van den

H.W. van den Doel, *Afscheid van Indië* (Amsterdam, 2011)

Glissenaar

F. Glissenaar, *Indië verloren, rampspoed geboren* (Hilversum, 2003) 46

IJzerdreef

W. IJzerdreef, *De Zuid-Celebes affaire*, (Dieren, 1984)

Maas

P. F. Maas, *Indië verloren, rampspoed geboren* (Dieren, 1983)

Multatuli

Multatuli, *Max Havelaar* (Amsterdam, 1860)

Nasution

A.H. Nasution, *Fundamentals of guerilla warfare* (Djakarta, 1953)

Limpach

R. Limpach, *De Brandende Kampongs van Generaal Spoor* (Den Haag, 2016)

Scagliola

Scagliola, *Last van de oorlog: De Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking* (Amsterdam, 2002)

Smit

C. Smit, *Dekolonisatie van Indonesië* (Groningen, 1976)

Artikelen

Boom

J. Boom, 'Archiefmap 1304', *De Groene Amsterdammer*, nr. 41, 10-10-2008

Bunt

J. van de Bunt, 'Een regeling voor weduwen van slachtoffers van Nederlands geweld in Indonesië', *Nederlands JuristenBlad*, 12-12-2014, afl. 43, p.3048 -3055

Captain

E. Captain 'Boodschap aan het verleden? Nederland en Indonesië na de oorlog', Nationaal Comité 4 en 5 mei

<https://www.4en5mei.nl/media/documenten/artikelesthercaptain-4.pdf>

Dallinga

W. Dallinga, 'Top-10 oorlogsmisdaden in Indonesië', Historisch nieuwsblad, 11-01-2012

Dommering

E. J. Dommering, 'De Nederlandse publieke discussie en de politionele acties in Indonesië', *Nederlands Juristenblad* 69 (1994), 277-290

Elands

M. Elands, 'Politionele acties of Nederland-Indonesische Oorlog?' *Spiegel Historiael* 11/12 (November/ December 2000) 495

Faber

W. Faber, 'Procedurele nasleep van het besluit tot militair ingrijpen in Nederlands-Indië', MRT 2014, afl. 2

Freriks

K. Freriks, 'Na zijn bekentenis kantelde het beeld over Indië', NRC 20-01-2016

Galen

Galen, J.J. van, '*Dekolonisatieonderzoek: een premie op plichtsverzuim*', Militaire Spectator, jaargang 186, nr. 10, 2015, p. 473-474

Garschagen

M. Garschagen, 'President Widodo wenst geen onderzoek naar koloniale oorlogs', NRC Handelsblad 16-04-2016

Heijden, van der

C. van der Heijden, 'Oogjes dicht en snaveltjes toe', *De Groene Amsterdammer*, nr. 9, 27-03-2013

Kraai, van der

M. van der Kraai, 'Onderzoek excessen, vooral die van verzet', *Trouw*, 16-11-2013

Luttikhuis

B. Luttikhuis, 'Juridisch afgedwongen excuses. Rawagedeh, Zuid-Celebes en de Nederlandse terughoudendheid'. *BMGN - Low Countries Historical Review*, 129(4) 2014, pp.92–105. DOI: <http://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.9863>

Moll

H. Moll, 'Schrikbewind in de tropen', *NRC* 19-04-2001

Nijboer

R. Nijboer, 'Bagatelliseren van Nederlands optreden in Nederlands-Indië helpt begrip ervan niet verder', *HP De Tijd*, 04-05-2015

Nijnatten

F.J.C.M. van Nijnatten, '*Kick-off onderzoek dekolonisatieoorlog Indonesië*', *Militaire Spectator*, jaargang 186, nr. 10, 2015, p. 470-473

Nuberg

L. Nuberg, 'Onderzoek "Indië" samen met Indonesiërs', *Volkskrant* 04-02-2019

Oostindie

G. Oostindie, 'De gewelddadige dekolonisatie van Nederlands-Indië, een mislukte vredesmissie', *Historisch Nieuwsblad* 6/2015

Oouteren

E. van Oouteren, 'Sympathieke' regeling levert stokoude weduwen nog niets op', *NRC handelsblad*, 22-05-2014

Telefgraaf

Telegraaf, 'Bezoek Indonesië werd dieptepunt', 12-03-2013

Sinke

O. Sinke, 'Liesbeth Zegveld over Indonesische slachtoffers van de dekolonisatieoorlog; het belang van erkenning', Cogiscope, nr. 0216, p.10-12

Sturm

E. Sturm, 'Ben Bot: Over het verleden heen kijken', Trouw, 19-08-2005

Vermeulen

F. Vermeulen, 'Hoe een weduwe de Nederlandse staat deed buigen', NRC 27-01-2017
<<https://www.nrc.nl/nieuws/2017/01/27/hoe-een-weduwe-de-nederlandse-staat-deed-buigen-6426428-a1543254>>

Vermeulen

F. Vermeulen, 'Staat al 60 jaar aansprakelijk voor excessen Indonesië'', NRC 27-01-2017
<<https://www.nrc.nl/nieuws/2017/01/27/staat-al-50-jaar-aansprakelijk-voor-excessen-6437601-a1543397>>

Vermeulen

F. Vermeulen, 'Nederland moet handelen naar aansprakelijkheid', NRC 29-01-2017
<<https://www.nrc.nl/nieuws/2017/01/29/nederland-moet-handelen-naar-aansprakelijkheid-6462575-a1543534>>

Vermeulen

F. Vermeulen, 'Kabinet debat aan oeverloos gedoe Indonesië claims', NRC 28-05-2017

Volkskrant

Volkskrant, 'Politieke schuldvraag altijd gemeden in Indonesië-debat', 11-01-1995

Volkskrant

Volkskrant, 'Indonesië vraagt koningin Beatrix niet om excuses', 17-07-1995

Vreede, de

M. de Vreede, 'En nu is het oorlog, De Groene Amsterdammer', nr. 23, 07-07-2017

Vrijssen

E. Vrijssen, 'Historicus oordeelt hard over (leger)leiders Nederlands-Indië', 29-11-2016 in Elsevierweekblad

Wesseling

H.L. Wesseling, 'Lange geschiedenis van een schrikbeeld: Nederland als geamputeerde, ineengeschrompelde natie', *Vrij Nederland* 49, 13 augustus 1988, 11.

Zara

M. Y. Zara, 'Hoe Indonesië naar de Nederlands-Indonesische oorlog kijkt; Nederland als dader', *Cogiscope*, nr. 0216, p. 13-16

Rapporten

United Nations Security Council, in: Report of the Rawagedeh observation team

United Nations, *Report of the Rawagedeh observation team S/AC. 10/85*, 12-01-1948

C. van Rij en W.H.J. Stam, in: Rapport betreffende de Zuid-Celebeszaak

C. Van Rij en W.H.J. Stam, *Rapport betreffende de Zuid-Celebeszaak*, 1954

J. Bank, in: De excessennota 1969

J. Bank, in: *De excessennota*, Den Haag: Sdu 1995

Van Doorn en Hendrix, in: Ontsporing van geweld

Van Doorn en Hendrix, *Ontsporing van geweld*, 1970

L. de Jong, in: Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog

L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, 1988

A. van Liempt, in: De lijkentrein

A. van Liempt, 'De lijkentrein', 1997

Digitale bronnen

NOS webnieuws, 'Extreem geweld in Nederlands-Indië was structureel', 29 september 2016

<https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2135065-extreem-geweld-in-nederlands-indie-was-structureel.html>

NPS De Oorlog: een TV-serie over de Tweede Wereldoorlog

<http://archieff.ntr.nl/deoorlog/>

NTR / VPRO, ‘Het Verdrag van Linggadjadi / Dekolonisatie, 19 december 2013

https://www.npostart.nl/dossier-geschiedenis/19-12-2013/NPS_1228163

Openbaar Ministerie, ‘Aangiften strafbare feiten Rawagedeh en Zuid-Celebes leiden niet tot strafrechtelijk onderzoek, 13 april 2012

<https://www.om.nl/@30569/aangiften-strafbare/>

Rijksoverheid, ‘Onderzoek naar dekolonisatie Nederlands-Indië duurt vier jaar, Nieuwsbericht 24-02-2017

<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2017/02/23/onderzoek-naar-dekolonisatie-nederlands-indie-duurt-vier-jaar>

Persconferentie Mark Rutte 30 augustus 2013

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/mediateksten/2013/08/30/persconferentie-naministerraad-30-augustus-2013.htm>

Toespraak ambassadeur De Zwaan, Jakarta, 12 september 2013

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/toespraken/2013/09/12/toespraak-vanambassadeur-tjeerd-de-zwaan-jakartaerasmushuis.html>

Vara, aflevering: Achter het Nieuws, 17-01-1969

Parlementaire stukken

‘Van de contouren van een civielrechtelijke afwikkeling ter vergoeding van schade aan weduwen van slachtoffers van standrechtelijke executies in het voormalige Nederlands-Indië van vergelijkbare ernst en aard als Rawagedeh en Zuid Sulawesi’ Staatscourant, jaargang 2013, nr. 283

Kamerstukken II, 1969, 10 008, nr. 3, p. 3613-3614

Kamerstukken II 2012/13, 26049, 75

Kamerstukken II 2011/12, Aanhangsel van de Handelingen, nr. 1371

Jurisprudentie

Rechtbank 's-Gravenhage, 14-09-2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793

Rechtbank 's-Gravenhage, 11-03-2015, ECLI:NL:RBSGR:2015:2442

Rechtbank 's-Gravenhage, 11-03-2015, ECLI:NL:RBSGR:2015:2449

Rechtbank 's-Gravenhage, 27-01-2016, ECLI:NL:RBSGR:2016:702

Rechtbank 's-Gravenhage, 22-11-2017, ECLI:NL:RBSGR:2017:13556

Rechtbank 's-Gravenhage, 31-01-2018, ECLI:NL:RBDHA:2018:813

Rechtbank 's-Gravenhage, 18-07-2018, ECLI:NL:RBDHA:2018:8525

Rechtbank 's-Gravenhage, 23-01-2019, ECLI:NL:RBSGR:2019:500

Rechtbank 's-Gravenhage, 23-01-2019, ECLI:NL:RBSGR:2019:499

Rechtbank 's-Gravenhage, 23-01-2019, ECLI:NL:RBSGR:2019:500